

«ΕΙΚΩΝ ΕΙΜΙ ΤΗΣ ΑΡΡΗΤΟΥ ΔΟΞΗΣ ΣΟΥ»

Υ Π Ο

ΜΑΡΚΟΥ Α. ΣΙΩΤΟΥ

Όμοτιμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

1. Ο ΘΕΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

Σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες διδάσκουν τὴν ὑπαρξιν κατ' ἐξοχὴν ὑπερτάτης δυνάμεως ἐντὸς τοῦ ἀπείρου καὶ ἀχανοῦς σύμπαντος, ἐκ τῆς ὑποστάσεως τῆς ὁποίας τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν, καὶ ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται σύμπας ὁ γνωστός καὶ ὁ ἀγνωστός κόσμος. Πάντες οἱ λαοί, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, ἀνεγνώριζον τὴν ὑπερτάτην ταύτην δύναμιν¹, ἐφραντάσθησαν δὲ καὶ παρέστησαν αὐτὴν κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους. Πρὸς αὐτὴν ἐστρέφετο ἀνέκαθεν ἡ σκέψις τῶν σοφῶν τῆς γῆς, οἱ ὅποιοι καὶ ἐζήτουν διὰ παντὸς τρόπον, μάλιστα δὲ διὰ τῶν θρησκευτικῶν διδασκαλιῶν τῶν νὰ τὴν γνωρίσουν, ὅσον ἤτο δυνατόν καλύτερον.

Οἱ πνευματικῶς προηγμένοι λαοὶ ὠνόμασαν τὴν δύναμιν ταύτην «Θεόν». Περὶ τῆς προελεύσεως δὲ καὶ τοῦ νοήματος τῆς λέξεως ταύτης ἔχουν διατυπωθῆ διάφοροι γινῶμαι². Ἐνταῦθα ἀποβαίνουν ἄξια ἰδιαιτέρας ὑπογραμμίσεως τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (†444): «Δοκεῖ μὲν κυριώτερον πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὀνομάτων εἶναι τὸ Ὅν. Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὸν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἀπείρου καὶ ἀορίστου. Δεύτερον δέ, τὸ Θεός ὀνομα, ὃ σημαίνει μὲν καὶ τὸ ποιητικόν (θεῖναι γὰρ τὸ ποιῆσαι· καὶ θεὸς ὁ ποιήσας), ἀριδηλότερον δὲ τῆς θεατικῆς ἐνεργείας ἐστὶ παραστατικόν. Καὶ αὐτῶν γὰρ τῶν μήπω γενομένων, ὡς ὑπ' ὄψιν κειμένων θεατῆς ἐστὶν ὁ Θεός. Ἐθεάσατο γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἀχρόνως ἐννοήσας· καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν θελητικὴν αὐτοῦ ἐννοιαν, ἀχρόνον (ἥτις ἐστὶ προορισμὸς καὶ εἰκὼν καὶ παράδειγμα), καὶ ἐν τῷ προορισθέντι καιρῷ γίνεται.

1. Ὅρα Πλοῦταρχοῦ, Πρὸς Κολώτην ὑπὲρ τῶν ἄλλων Φιλοσόφων § 31. *Moralia* XIV 1125. Ἔκδ. The Loeb Classical Library, σελ. 300: «Ἐβροὶς δ' ἂν ἐπιῶν πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους, νομισματος μὴ δεομένας, ἀπείρους θεάτρων καὶ γυμνασιῶν· ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης εὐχαΐς, μὴδὲ ὄρκους, μὴδὲ μαντείας, μὴδὲ θυσίας ἐπ' ἀγαθοῖς, μὴδὲ ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεὶς ἐστὶν οὐδ' ἔσται γεγρονῶς θεατῆς». Πρβλ. Πλάτωνος, Νόμοι 12, 966E.

2. H. Kleinknecht, ἄρθρον «Θεός», ἐν G. Kittel's *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Stuttgart 1938, 3, 65-79.

Τὸ μὲν πρότερον αὐτοῦ τοῦ εἶναι παραστατικόν ἐστι, καὶ οὐ τοῦ τί εἶναι· τὸ δὲ δεύτερον, ἐνεργείας...»³.

Κατ' οὐσίαν «Θ ε ὶ ς» σημαίνει τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῆς ὑπερτάτης δυνάμεως τοῦ ὄντος «Ὀ ν τ ο ς, τοῦ κατ' ἐξοχὴν «Ὀ ν τ ο ς», τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου δηλαδὴ ἀναγνώρισιν τῆς ἀπολύτου ἐξαρτήσεως τῆς προσωπικῆς ἐκάστου ὑποστάσεως, ὡς καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ σύμπαντος ἐκ τῆς ὑπερτάτης ταύτης δυνάμεως, κατὰ χριστιανικὴν δὲ ἀντίληψιν, ἐκ τοῦ θελήματος αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἰδεωδεστέραν ἀντίληψιν τῶν σοφωτέρων διδασκάλων τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὁ Θεὸς προεβλήθη ὡς τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν, ὡς ὁ παντογνώστης καὶ παντοδύναμος ἐξουσιαστής καὶ κυβερνήτης ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. Εἶναι πράγματι ἄξια πολλοῦ θαυμασμοῦ αἱ περὶ τοῦ Θεοῦ παραστάσεις τῶν διαφόρων θρησκειῶν, ὡς προβάλλει αὐτάς ὁ αὐτοτελής κλάδος τῆς θρησκευολογικῆς ἐπιστήμης, ἡ «Ἱστορία τῶν Θρησκευμάτων».

Ἡ διαρκὴς διὰ μέσου ὄλων τῶν αἰώνων προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου ἀναζητήσεως καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ συνιστᾷ τὴν μίαν πλευρὰν τῆς «θεογνωσίας». Τὴν ἄλλην συνιστᾷ ἡ «ἀποκάλυψις» τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Πράγματι, τὸ σημαντικώτερον πνευματικὸν γεγονός τῆς παγκοσμίου ἱστορίας εἶναι αἱ ἱστορικαὶ ὑπερφυσικαὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Θεὸς δὲ ἀποκαλύπτεται, ἀκριβῶς διότι ὑπάρχει καὶ διότι εὐρίσκεται ὡς δημιουργὸς τῶν πάντων εἰς ἄμεσον προσωπικὴν σχέσιν πρὸς τὰ ἰδικά του δημιουργήματα, καὶ δὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος κατεσκευάσθη «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» αὐτοῦ⁴. Αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ ἐκφράζουν τὸ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο καθορίζεται σαφέστερον διὰ τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀγίου θελήματός του, κατ' ὑπαγόρευσιν τῆς πανσοφίας, τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς παναγαθότητός του. Τὸ διὰ τῶν ὑπερφυσικῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Θεοῦ ἐκφραζόμενον ἐκάστοτε θέλημα τοῦ Θεοῦ συνιστᾷ τὸν μόνον ἀσφαλῆ ἐγγυητὴν τοῦ πνευματικοῦ συμφέροντος πάντων τῶν ἀνθρώπων, τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας τοῦ σύμπαντος, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης τῶν λαῶν.

Ὡς μαρτυρεῖ ἡ παγκόσμιος ἱστορία, αἱ ἱστορικαὶ ὑπερφυσικαὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπῆρξαν συνεχεῖς καὶ ἀδιάκοποι ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέχρι δηλαδὴ τῆς δι' αὐτοῦ ὑπερτάτης καὶ τελείας ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ. Τῶν

3. Ὅρα Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ Τριάδος, κεφ. ια'. Migne B.II. 77,1145B.

4. Πρβλ. Ἰωάν. 1,11-12: «Εἰς τὰ ἴδια ἤλθε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ παρέλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ».

ἀποκαλύψωσαν τούτων ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην, ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ Πρωτόπλαστοι ἀπεστέρησαν, διὰ τῆς ἀποξενώσεώς των ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅλους τοὺς ἀπογόνους των τῆς φυσικῆς ἰκανότητος οἰασθήποτε ἀμέσου καὶ οὐ-
σιαστικῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ θείου Δημιουργοῦ των⁵.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, αἱ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερφυσικαὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ συνεχίζονται μέχρι σήμερον, θὰ συνεχίζονται δὲ καὶ μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῶν ἐκλεκτῶν μελῶν της, τῶν ἀφωσιωμένων σταθερῶς εἰς τὸ θεῖον θέλημα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι ἐγκαταλείπουν κατὰ κανόνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις των ἔναντι τῆς θεϊκῆς ἀγάπης του —ὡς συμβαίνει ἰδιαίτερος σήμερον μετὰ τοὺς νέους, τοὺς ἐγκαταλείποντας τὴν πατρικὴν οἰκίαν— ὁ Θεὸς οὐδέποτε ἐγκατέλειπε τοὺς ἀνθρώπους, παρακολουθεῖ δὲ συνεχῶς τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς των.

Διὰ τῶν ἱστορικῶν ὑπερφυσικῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Θεοῦ κατεδείχθη ἡ ὑπαρξίς προαιωνίου σχεδίου τῆς Θείας Προνοίας πρὸς ὀλοσχερῆ ἀπαλλαγὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ. Πρόκειται περὶ τοῦ σχεδίου τῆς πανσοφίας, παναγαθότητος καὶ παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ ἀπολυτρώσεως τοῦ κόσμου. Ὡς διδάσκει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τὸ σχέδιον τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ μόνος ὑπάρχων ἀληθινὸς Θεὸς δὲν εἶναι μία τυφλὴ καὶ ἀπρόσωπος δύναμις μέσα εἰς τὸν κόσμον, ἀνευ συνειδήσεως τῶν κατ' αὐτὴν καὶ τῶν περὶ αὐτήν, ὡς λ.χ. ὁ ἠλεκτρισμός, τῶν ὅσων δηλαδὴ συμβαίνουν καθημερινῶς εἰς τὸ σύμπαν, ἀλλ' ὅπως τοῦναντίον εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν προσωπικὴ κοινωνία τῶν τριῶν ὑποστάσεων τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τὸ ὅποῖον ἔχει ἀπολύτως καθαρὰν συνείδησιν τῆς ἰδίας ὑποστάσεως καὶ τῶν περὶ αὐτήν, καὶ ἡ ὁποία λαμβάνει ἀχρόνως γινώσιν τῶν πάντων, ἀκόμη καὶ αὐτῶν τῶν πλέον ἀφανῶν στοχασμῶν καὶ τῶν μυχιῶν πόθων τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο ἐκφράζει ἀκριβῶς τὸν κατ' ἐξοχὴν προσωπικὸν χαρακτῆρα τῆς οὐσίας, τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνίας τῶν τριῶν ὑποστάσεων τοῦ μόνου ὑπάρχοντος ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς πᾶσαν ἄλλην περὶ Θεοῦ ἀντίληψιν, ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος θεολογία ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀπόλυτον τελειότητα τοῦ μόνου ὑπάρχοντος ἀληθινοῦ Θεοῦ ὡς ὑπαγόρευσιν τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀρμονικῆς ἐνότητος τριῶν ὁμοουσιῶν καὶ ἰσοτίμων προσωπικῶν ὑποστάσεων, τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ταυτότης τῆς θείας οὐσίας καὶ ἡ κοινωνία ζωῆς καὶ δράσεως τῶν τριῶν τούτων προσωπικῶν ὑποστάσεων εἶναι τόσον

5. Πρὸβλ. Μεθόδιου Ὁλομπεου, Περὶ Ἀναστάσεως, λόγος Β' § 24. ΒΕΠΕΣ 18,166,23-29. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις ΙΒ' § ε'. ΒΕΠΕΣ 39,139, 30-34.

στενή, δυναμική και αδιάρρηκτος, ώστε ούτω να εκφράζεται δι' αὐτῆς ἡ ὑπερτάτη ἀλήθεια τῆς μιᾶς και μοναδικῆς ὑπάρξεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ὡς τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Μὲ ἄλλους λόγους, κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ μόνου ὑπάρχοντος ἀληθινοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ τριαδικότης τῶν ὁμοουσίων και ἰσοτίμων προσώπων Αὐτοῦ. Τὴν τριαδικὴν ταύτην μοναδικότητα τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ προέβαλεν ὀρθοδόξως, και πάντοτε ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ καθαρὰ θεολογικὴ σκέψις ἰδίᾳ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, και δὴ τῶν Εἰρηναίου, ἐπισκόπου Λουγδούνου, Μ. Ἀθανασίου, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Μ. Βασιλείου, ἐπισκόπου Καππαδοκίας, Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης, Χρυσοστόμου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Κυρίλλου, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Μ. Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, και πάντων τῶν μετ' αὐτοὺς ὁμοφρόνων των. Κατὰ τὴν ὄντως θεόπνευστον διδασκαλίαν τῶν Πατέρων τούτων, τὰ τρία πρόσωπα τῆς μιᾶς Θεότητος διακρίνονται μεταξύ των ἀπὸ τὰ κατὰ κοινὴν συναίνεσιν ἰδιαιτέρα ἐνεργήματα αὐτῶν πρὸς δημιουργίαν, συντήρησιν και διακυβέρνησιν τοῦ σύμπαντος. Πρὸς τούτοις ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος θεολογία προβάλλει τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ὡς τὸ ὑπέρτατον και ἀκατάληπτον μυστήριον εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὡς γνωστόν, ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ διὰ τοῦ ὑποχρεωτικοῦ εἰς πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματός της «Συμβόλου τῆς Πίστεως» τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργοῦ και ἐξουσιαστοῦ τοῦ σύμπαντος. Κατὰ δὲ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ὁ Θεὸς «ἐδημιούργησεν ὅσα ἠθέλησε και ὅπως ἠθέλησε»⁶. Οἱ ἄνθρωποι ὄλων τῶν αἰῶνων δυστυχῶς λησμονοῦν κατὰ κανόνα τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἡ ὁποία ἔχει πάντοτε, ἀποφασιστικὴν σημασίαν διὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς των ἐπάνω εἰς τὴν γῆν και διὰ τὴν ἔναντι τῶν ἄλλων και ἔναντι τοῦ Θεοῦ συμπεριφορὰν των. Ἡ συμπεριφορὰ δὲ αὐτῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄλλη ἐκείνης, τὴν ὁποίαν καθώρισε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ δημιουργήματά του (Ρωμ. 9,19-23).

Πᾶν ὅ,τι διδάσκει ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀλήθεια ὑπερτάτη, ἡ ὁποία ἐδιδάχθη κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὸν θεάνθρωπον Ἰησοῦν Χριστόν, κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς παρουσίαν του, διὸ και δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀντιπαραβάλλεται πρὸς τὰ ἀντίστοιχα σοφίσματα τῶν σοφῶν τῆς γῆς, τὸ ἀνώφελον τῶν ὁποίων διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου κατέδειξεν ὁ «Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ» (1 Κορ., 1,18-25). Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, ὁ μόνος ἐν τριάδι ὑπάρχων ἀληθινὸς Θεός, παρὰ τὰς ἀντιθέτους ἐνεργείας ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι συστηματικῶς θέλουν νὰ τὸν ἀγνοοῦν, εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ θανάτου και τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ,

6. Ὅρα Ψ α λ μ. 113,11. 134,6. Ἰ ὠ β 23,13. Δ α ν ι ἡ λ 4,14 (17) και 17,14. Πρβλ. Π ρ ἄ ξ. 17,28.

τοῦ σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δρᾷ ἀκαταπαύστως εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς Ἐκκλησίας του πρὸς σωτηρίαν πάντων ἀπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ.

2. ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ.

Αἱ λέξεις «σύμπαν» καὶ «κόσμος» χρησιμοποιοῦνται ἐνταῦθα συνω-
νύμως, πρὸς δήλωσιν τῆς θείας δημιουργίας. Διὰ τῆς πρώτης νοεῖται ἡ ἀπει-
ρος ἔκτασις τῆς θείας δημιουργίας, διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἡ ποιότης αὐτῆς, ἡ
θεϊκὴ δηλαδὴ τάξις καὶ ἀρμονία τοῦ σύμπαντος. Ὡς γνωστόν, πολλαὶ ἀντίλη-
ψεις καὶ θεωρίαι ἔχουν κατὰ καιροὺς καὶ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων
διατυπωθῆ, περὶ τῆς συστάσεως, τῆς ὑποστάσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ
σύμπαντος, περὶ τῆς ἐν αὐτῷ θέσεως τῶν ἀναριθμῆτων κοσμικῶν συστημάτων,
τῶν διαφόρων οὐρανίων σωμάτων καὶ φαινομένων, περὶ τῆς γῆς τοῦ μόνου
μέχρι σήμερον γνωστοῦ οὐκνητηρίου λογικῶν, καὶ ἀλόγων ζώων⁷, ὡς καὶ περὶ
τοῦ προορισμοῦ καὶ τοῦ μέλλοντος πάντων τούτων. Φιλόσοφοι, ἰδρυταὶ θρη-
σκευῶν, ἱστορικοί, ἀρχαιολόγοι, φυσικοὶ πασῶν τῶν εἰδικότητων καὶ δὴ ἀστρο-
νόμοι, παλαιοντολόγοι, ἀστροφυσικοί, διαστημολόγοι, κλπ. ἠσχολήθησαν καὶ
ἀσχολοῦνται ὑπερανθρώπως περὶ τὴν ἔρευναν καὶ διαφώτισιν ὅλων τῶν μυ-
στικῶν καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ σύμπαντος. Τὰ θετικώτερα τῶν πορισμάτων
τῆς ἐρέυνας αὐτῶν εἶναι σχετικῶς περιορισμένα. Κατὰ κανόνα δὲ εὐρίσκονται
ταῦτα εἰς συμφωνίαν πρὸς τὴν σχετικὴν ἐξ ἀποκαλύψεως διδασκαλίαν τῆς
χριστιανικῆς θρησκείας⁸. Κατ' οὐσίαν δὲ τρία εἶναι τὰ πλεόν βασικά καὶ ἀπο-
λύτως ἀσφαλῆ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρέυνας τοῦ σύμπαντος· α) ἡ
κοινὴ ἀντίληψις ἐπιστήμης καὶ Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ σύμπαν δὲν
ὑπῆρχε κάποτε· β) ἡ ὡσαύτως κοινὴ ἀντίληψις ἐπιστήμης καὶ Ἐκκλησίας,
κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ σύμπαν θὰ παύσῃ κάποτε νὰ ὑπάρχη⁹· καὶ γ) ἡ διὰ τοῦ
σύμπαντος προβολὴ ὑπερτάτου ἀρχιτέκτονος νοῦ, πανσόφου καὶ παντοδυνα-
μου, διὰ τῆς θελήσεως τοῦ ὁποίου καὶ μόνον συνεστήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ
ἔκτοτε λειτουργεῖ τὸ σύμπαν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἐνὸς ὑπερτάτου καὶ συγκε-
κριμένου σκοποῦ. Τὸν σκοπὸν τοῦτον μερικῶς ἐμάντευσάν τινες τῶν ἀρχαίων

7. Δ η μ. Δ. Κ ω τ σ ά κ η, Ἡ προέλευσις τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐπιστήμη, 2α ἔκδ., Ἀθήναι 1976. Τοῦ αὐτοῦ, Εἴμαστε μόνοι στὸ διάστημα; Ἀθήναι 1978. Τοῦ αὐ-
τοῦ, Ὑπάρχει ζωὴ εἰς ἄλλους ἀστέρας; ἔκδ. 3η, Ἀθήναι 1970.

8. Πρβλ. Μ. Α. Σιῶτου, Χριστιανικὴ πίστις καὶ σύγχρονος ἐπιστημονικὴ
ἔρευνα, Ἀθήναι 1969.

9. Πρβλ. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν ὄ σ σ η ς, Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, κεφ. κγ'.
Migne E.Π. 44,209: «...ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου ὁμολογῶν, ἀναγκαίως καὶ
περὶ τοῦ τέλους συνθήσεται».

Ἑλλήνων φιλοσόφων¹⁰, σαφέστερον δὲ διέγνωσαν οἱ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ¹¹. Ὑπὲρ αὐτῶν δηλαδὴ νοεῖται καὶ αὐτὸ τὸ σύμπαν γενόμενον κατ' εἰκόνα Θεοῦ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποκαλύπτεται δι' αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ ὕπαρξις, ἡ πανσοφία, ἡ παντοδυναμία καὶ ἡ παναγαθότης τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τὸ ὅποῖον ὀνομάζεται φυσικὴ ἀποκάλυψις. Πράγματι τὸ σύμπαν, διὰ τῆς ἀπείρου ἐκτάσεώς του, διὰ τῶν ἀνεξερευνητῶν μυστικῶν του, διὰ τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας τῶν ἀπείρων κοσμικῶν συστημάτων κλπ., ἀπεικονίζει ἐντόνως τὸν ἄπειρον καὶ ἀκατάληπτον θεῖον δημιουργόν του. Κατὰ τὴν Σοφίαν Σολομῶντος (13,1-9) καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (Ρωμ. 1,18-23), ἐνεργεῖται ἀκαταπαύστως διὰ τοῦ σύμπαντος ἡ φυσικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, ὥστε οὕτω νὰ εἶναι πλήρως ἀδικαιολόγητοι οἱ ἄπιστοι, διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν προβαλλομένην ἀγνωσίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὡς διακηρύσσει ὁ Ψαλμῶδὸς (Ψαλμ. 18,1), «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα».

Διὰ τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως ταύτης βιοῦται ὄχι μόνον ἡ πανσοφία καὶ ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ παναγαθότης του, ἡ πρὸς τὸν ἄνθρωπον δηλαδὴ ἰδιαιτέρα ἀγάπη του, καθόσον σύμπας ὁ κόσμος παρέχει εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ πλεόν κατάλληλον κλῆμα, ἀπάσας τὰς δυνατότητας καὶ ὅλα τὰ μέσα συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως κάθε ἀνθρώπου, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομοιώσεώς του. Αὐτὸ τὸ σύμπαν παρέχει ἀκόμη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἐκπίπτει τῆς ἐντὸς αὐτοῦ φυσικῆς θέ-

10. Πρόκειται περὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δέχονται τὸ σύμπαν ὡς «εἰκόνα» τοῦ θεοῦ δημιουργοῦ, πρὸς φανέρωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ὑποστάσεώς του. Πρβλ. Πλάτωνος, Τίμαιος 92C: «Ὁ δὲ κόσμος οὕτω ζῶον ὁρατὸν τὰ ἀόρατα περιέχων, εἰκὼν τοῦ νοητοῦ Θεοῦ αἰσθητός, μέγιστος καὶ ἄριστος κάλλιστός τε καὶ τελεωτάτος γέγονεν εἰς οὐρανὸς ὅδε μονογενῆς ὢν». Τοῦ αὐτοῦ, Συμπόσιον 215A. Νόμοι II, 669B, X, 998 καὶ Μενέξενος 80C. Φίλωνος, Περὶ τῆς κατὰ Μωσέα κοσμοποιίας 25, ἐκδ. L. Colson, Berlin 1896, I' 7,15-8,4: «Τὴν γοῦν ἀνθρώπου γένεσιν ἀναγράφων (ὁ Μωυσῆς) ἐν τοῖς ἔπειτα διαρρήδην ὁμολογεῖ (Γεν. 1,27), ὡς ἄρα κατ' εἰκόνα Θεοῦ διευπλώθη. Εἰ δὲ τὸ μέρος εἰκῶν εἰκόνας, δῆλον δὴ καὶ τὸ ὅλον εἶδος, σύμπας οὗτος ὁ αἰσθητός κόσμος, εἰ μείζων τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶν μίμημα θείας εἰκόνας, δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀρχέτυπος σφραγίς, οὐ φανερὴ νοητὴν εἶναι κόσμου, αὐτὸς ἂν εἴη παράδειγμα ἀρχέτυπος ἰδέας τῶν ἰδεῶν ὁ Θεοῦ λόγος». Corpus Hermeticum VIII, 2,3, ἐκδ. F. D. Nock — A. J. Festugière, Paris 1945, I' 87,14-88,3: «Πρῶτος γὰρ πάντων ὄντως καὶ αἰδῖος, καὶ ἀγέννητος καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων Θεός· δευτέρος δὲ ὁ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ γενόμενος... κόσμος...». Ἀὐτόθι VIII, 5, ἐνθ' ἄν., I' 89,3-8: «τὸ δὲ τρίτον ζῶον (ὁ ἄνθρωπος) ὡς κατ' εἰκόνα τοῦ κόσμου γενόμενον».

11. Ὁρα Γρηγορίου Νύσσης, Λόγος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως. Τὰ Μακρῶν. Migne E.Π. 46,89C: «Εἰ τοιούτων ἡ ψυχὴ κινήματων ἐλευθέρᾳ γένοιτο, πρὸς ἑαυτὴν πάλιν ἐπανελθοῦσα, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἀκριβῶς εἰδοῦσα, ὅσα τῇ φύσει ἐστί, καὶ οἷον ἐν κατόπτρῳ καὶ εἰκόνη, διὰ τοῦ οἰκείου κάλλους πρὸς τὸ ἀρχέτυπον βλέπουσα». Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Εἰς τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων, Λόγος Β'. BEPES 65,149,1-6.

σεώς του, τὴν δίκην χαλινοῦ διαπαιδαγωγοῦσαν αὐτὸν τιμωρίαν, πρὸς μετάνοιαν καὶ ἐπανόρθωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κακῶς γενομένων¹². Πρόκειται περὶ τοῦ λεγομένου «φυσικοῦ κακοῦ», τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς ἀντιθέσεως τῶν πράξεων καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς ἀπαρεγκλίτως λειτουργοῦντας φυσικοὺς, λογικοὺς καὶ ἠθικοὺς νόμους. Ἡ πρὸς αὐτοὺς αὐστηρὰ ἐναρμόνισις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων εἶναι καὶ μόνη ἱκανὴ πρὸς διασφάλισιν τῆς ὑποστάσεως, καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως πάντων.

3. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ.

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται ἰδιαίτερος σήμερον ὡς νὰ ἐκπορθῆ, διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ τῆς τεχνολογίας, τὰ ἄδύτα τῶν μυστικῶν τοῦ σύμπαντος, γνωρίζει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του τόσον ὀλίγα, ὥστε νὰ κατατρύχεται ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς ζωῆς ἔνεκα τῶν παντοίων καὶ ἀπειρῶν φθοροποιῶν δυνάμεων τῆς ὑποστάσεώς του. Τὰ μακροχρόνια ἐπιτεύγματα τῶν προσπαθειῶν, πρὸς καλυτέρευσιν τῆς καθημερινῆς ζωῆς του γίνονται κατὰ κανόνα πηγὴ νέων δεινῶν καὶ μεγαλυτέρων κινδύνων κατὰ τῆς ὑποστάσεώς του, ὡς καταδεικνύει ἐπαρκῶς ἡ σύγχρονος «Οἰκολογία». Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ νεωτέρα ἀνάπτυξις τῶν περισσοτέρων κλάδων τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἰατρικῆς, τῆς ἀνατομίας, τῆς βιολογίας, τῆς ψυχολογίας, τῆς ἀνθρωπολογίας, τῆς φυσικῆς, τῆς κοινωνιολογίας, τῆς πολιτειολογίας κτθ., ἐλάχιστα ἱκανοποιοῦν τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἐφέσεις τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Αὐτὴ αὕτη ἡ καθημέραν ζωὴ ἐνὸς ἐκάστου καὶ ὅλων ὁμοῦ τῶν ἀνθρώπων διακηρύσσει κατὰ τὸν πλέον τραγικὸν τρόπον τὰς μεγάλας ἀδυναμίας καὶ τὰς πολλὰς ἐλλείψεις τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς ὁ πράγματι ἀδύνατος ἄνθρωπος ἔναντι τῶν δεινῶν τῆς ζωῆς, εἶναι τὸ τελειότερον καὶ τὸ πνευματικώτερον δημιούργημα τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὸ σύμπαν· εἶναι ἡ κορωνὴ τῆς θείας δημιουργίας, καὶ τοῦτο διότι αὐτὸν μόνον ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ὄντων ἔπλασεν ὁ Θεὸς «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» του¹³. Ἡ ἔκφρασις αὕτη σημαίνει ὅτι ἠθέλησε τὸν ἄνθρωπον πεπροικισμένον

12. Ὅρα Σοφία Σολομῶντος 16,24: «Ἡ γὰρ κτίσις σοι τῶ ποιήσαντι ὑπηρετοῦσα ἐπιτείνεται εἰς κόλασιν κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ ἀνίεται εἰς εὐεργεσίαν ὑπὲρ τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθόντων». Πρβλ. Μεθόδιου Ὁλομποῦ, Περὶ Ἀναστάσεως II', 23. ΒΕΠΕΣ 18,165,36-41: «... καὶ θέλοντός σου πῦρ μὲν καταψύχει, λυμαινόμενον οὐδὲν ὦν αὐτὸς κρίνεις διασφίζεσθαι, ὕδωρ δὲ ἔμπαλιν δριμυτέρας καταφλέγει πυρὸς προσβολαῖς, καὶ οὐδὲν ἀντιτάσσεται τῶ ἀνικτῶ σοι κράτει καὶ τῇ σῆ ἰσχύϊ. Πάντα γὰρ ἔκτισας ἐξ οὐκ ὄντων· διὸ καὶ πάντα μεταλλεθεῖς, σὰ ὑπάρχοντα, καὶ μετασκευάζεις, μόνος ὑπάρχων Θεός, ὡς θέλεις».

13. Ὅρα Γεν. 1,25-27. Πρβλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις IB'

δι' ὄλων ἐκείνων τῶν ἱκανότητων, σωματικῶν, ψυχικῶν, καὶ πνευματικῶν, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἦτο δυνατὴ ἐπὶ τῆς γῆς ἡ τελεία καὶ μέχρις ἐξομοιώσεώς του πρὸς τὸν Θεὸν προσωπικὴ ἀνάπτυξις του (βρα Μτθ. 5,48).

Ὁ Μ. Βασίλειος ὑπογραμμίζων τὴν ἔναντι τῶν ἄλλων ὄντων φυσικὴν καὶ πνευματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου γράφει: «Μέγα ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἄνθρωπος ἐλεήμων, τὸ τίμιον ἐν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ ἔχων. Τί γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς ἄλλο κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γέγονε; Τίτι ἢ κατὰ πάντων ἀρχὴ καὶ ἐξουσία τῶν τε χερσαίων καὶ ἐνύδρων καὶ ἐναερίων ζώων κεχαρίσται... τὸν μὲν οὖν ἄνθρωπον ἐποίησεν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ (τοὺς ἀγγέλους δηλαδὴ) πυρὸς φλόγα (Ἐβρ. 1,7)· ἄλλ' ὅμως ἦγε τοῦ νοεῖν καὶ συνιέναι τὸν ἑαυτῶν κτίστην καὶ δημιουργὸν δύναμις καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει. Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον, τουτέστι, μοῖράν τινα τῆς ἰδίας χάριτος ἐναπέθετο τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα τῷ ὁμοίῳ ἐπιγιγνώσκῃ τὸ ὅμοιον. Ἄλλ' ὅμως ἐν τιμῇ ὧν τηλικαύτη, ἐκ τοῦ δεδημιουργεῖσθαι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, ὑπὲρ οὐρανόν, ὑπὲρ ἥλιον, ὑπὲρ τὰς τῶν ἀστέρων χορείας τιμημένος· τίς γὰρ τῶν οὐρανῶν εἰκὼν εἴρηται τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου; ποίαν δὲ ἥλιος εἰκόνα σώζει τοῦ κτίσαντος; τί ἡ σελήνη; τί οἱ λοιποὶ ἀστέρες; Ἄψυχα μὲν καὶ ὕλικά, διαφανῆ δὲ μόνον τὰ σώματα κεκτημένοι, ἐν οἷς οὐδαμοῦ διάνοια, οὐ προαιρετικαὶ κινήσεις, οὐκ αὐτεξουσιότητα ἐλευθερία· ἀλλὰ δοῦλά ἐστι τῆς ἐπικειμένης ἀνάγκης, καθ' ἣν ἀπαραλλάκτως αἰεὶ περὶ τὰ αὐτὰ ἀναστρέφεται...»¹⁴.

Τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῶν ἄλλων ὄντων συνιστοῦν· α) ὁ δημιουργικὸς λόγος, τουτέστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· β) ἡ ἐκ τοῦ πληοῦ τῆς γῆς πλάσις αὐτοῦ, ἡ ὁποία δηλοῖ ἰδιαιτέραν δημιουργικὴν ἐνεργειαν τοῦ Θεοῦ· καὶ γ) ἡ θεϊκὴ πνοή, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ Θεὸς «ἐνεφύσησεν» εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Καὶ ἐνῶ ἡ ἐκ τοῦ πληοῦ τῆς γῆς κατασκευὴ τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου δηλοῖ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἐξάρτησιν τῆς ὑποστάσεώς του, ὡς καὶ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν καὶ τελειώσιν, ἡ ἐν αὐτῷ ἐντεθεῖσα πνοὴ τοῦ Θεοῦ δηλοῖ τὴν ἱκανότητα κάθε ἀνθρώπου νὰ ἐξομοιωθῇ

§ ε'. ΒΕΠΕΣ 39,139,26-30: «Πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἰκὼν Θεοῦ, μόνος δὲ ἄνθρωπος. Ἡλιος προστάγματι μόνῳ, ἄνθρωπος δὲ χερσὶ θεαῖς ἐπλάσθη. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Εἰκὼν ξυλίνῃ ἐπιγείου βασιλείως τιμᾶται, πόσῳ γε μᾶλλον εἰκὼν λογικῇ Θεοῦ; Ἄλλὰ τοῦτο τὸ μέγιστον τῶν δημιουργημάτων ἐν παραδείσῳ χορεῖον φθόνος ἐξέβαλε διαβολικός. Ἐπέχαιρεν ὁ ἐχθρὸς πεπτωκὸτι τῷ φθονηθέντι...». Πρβλ. G. von Rad, Gottesebenbildlichkeit im A.T. G. Kittels, Theologisches Wörterbuch zum N.T. II', 387,35-390,32. Ἰωάν. Καραβιδόπουλος, «Εἰκὼν Θεοῦ» καὶ «Κατ' εἰκόνα» Θεοῦ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ, Θεσσαλονίκη 1964. Βλ. Λόσκι, Κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, Θεσσαλονίκη 1974, 117-131.

14. Ὁρα Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν Ψαλμ. 48,8. Migne E.Π. 29,449 καὶ ΒΕΠΕΣ 52,122,15-39. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Ὁμιλία Θ' § 6 εἰς τὴν Ἐξαήμερον. ΒΕΠΕΣ 51,271,28-38.

πρὸς τὸν κατὰ πάντα τέλειον Θεόν. Πάντα ταῦτα σημαίνουν ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς ὡς μικρογραφικὴν τρόπον τινὰ ἀπεικόνισίν του, ὡς πραγματικὸν ὄρατὸν ἐκπρόσωπον τῆς ἰδικῆς του παρουσίας, ὡς ἓνα μικρὸν Θεόν. Τὸ θέμα τοῦτο τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ», ἔχει, ὡς θὰ γίνη ἐν συνεχείᾳ σαφές, ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων.

Κατὰ κανόνα, οἱ ἄνθρωποι πασῶν τῶν ἐποχῶν λησμονοῦν ὅτι εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ὁ προορισμὸς τῆς ζωῆς των ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι καθωρισμένος ἀπὸ τὸ θεῖον θέλημά του (1 Θεσ. 4,3. Πρβλ. Μτθ. 5,6). Τοῦτο εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται κάθε σώφρων καὶ ταπεινὸς ἄνθρωπος, πεπαιδευμένος ἢ ἀπαιδευτος, μὴ ἀντιστρατευόμενος πρὸς τὴν ἔμφυτον τοῖς πᾶσι θρησκευτικότητά του¹⁵, πρὸς τὰς ἀγαθὰς προδιαθέσεις τῆς ψυχῆς του, πρὸς τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεώς του, πρὸς τὸν ἀσίγηστον πόθον τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεώς του.

Εἰς τὰς ἐπιμόνους αὐτὰς προσπάθειαι παντὸς ταπεινοῦ καὶ λογικοῦ ἀνθρώπου, ὁ Θεὸς ἀνταποκρίνεται πλήρως διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱστορικῶν ὑπερφυσικῶν ἀποκαλύψεων του, καὶ κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» (Κολ. 1,15, πρβλ. 2 Κορ. 4,4), καὶ ἀπεκάλυψεν ἡμῖν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς (Κολ. 2,9. Πρβλ. 1,19). Ὁ Μ. Βασίλειος ἀντιλαμβάνεται τὴν στενὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸ καὶ μετὰ τὴν θείαν ἐνσάρκωσίν του, ὡς εἰκόνας τοῦ ἀοράτου Θεοῦ. «Υἱοῦ μὲν καὶ Πατρὸς πᾶσα ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι μορφήν, θεοπρεπῶς δῆλον ὅτι τῆς μορφῆς νοουμένης, οὐκ ἐν σχήματι σωματικῷ, ἀλλ' ἐν ιδιώματι τῆς Θεότητος. Ἄκουε καὶ σὺ ὁ ἐκ τῆς νέας κατατομῆς, ὁ τὸν Ἰουδαϊσμόν πρεσβεύων ἐν Χριστιανισμοῦ προσποιήσει. Τίνι λέγει, <κατ' εἰκόνα ἡμετέραν>; Τίνι ἄλλω γε, ἢ τῷ ἀπαυγάσματι τῆς δόξης, καὶ χαρακτηρί τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, <ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου>; Τῇ ἰδίᾳ τοίνυν εἰκόνι, τῇ ζώσῃ, τῇ εἰπούσῃ <Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν> καὶ <ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα>· ταύτη λέγει ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν»¹⁶. Μὲ ἄλλους λόγους, ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφερόμενος καὶ εἰς τὸ Φιλιπ.

15. Ὁρα Κ λ ἡ μ ε ν τ ο ς Ἰ α λ ε ξ α ν δ ρ ἔ ω ς, Προτρεπτικὸς ΙΙ', 25,3: «Ἦν δέ τις ἔμφυτος ἀρχαία πρὸς οὐρανὸν ἀνθρώποις κοινωνία, ἀγνοία μὲν ἐσκοτισμένη ἄφρων δέ που διεκθρόσκουσα τοῦ σκότους καὶ ἀναλάμπουσα». Μ. Β α σ ι λ ε ἰ ο υ, Ὁμιλία ΙΕ' περὶ πίστεως. Migne E.II. 31,464D: «Ἦ μὲν οὖν τοῦ δοξάζειν τὸν Θεὸν ἐπιθυμία πᾶσι τοῖς λογικοῖς κατὰ φύσιν ἐνέσπαρται».

16. Ὁρα Μ. Β α σ ι λ ε ἰ ο υ, Ὁμιλία Α' § 6 εἰς τὴν ἐξαήμερον. ΒΕΠΕΣ 51,271, 28-38· καὶ σελ. 272,6-8. Ἦ παρεχομένη ἐνταῦθα ὑπόσχεσις τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ περαιτέρω ἀναπτύξεως τοῦ θέματος τούτου δὲν ἐξεπληρώθη λόγῳ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ.

2,5-11 συσχετίζει ούσιαστικώτερόν πως τήν κατ' εικόνα και όμοίωσιν Θεοῦ κατασκευήν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Υἱὸν και Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰκόνα αὐτοῦ. Τοῦτο ἐκφράζεται σαφέστερον εἰς τὸν (κατὰ Εὐνομίου Λόγον Β' § 16) τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅπου λέγονται τὰ ἀκόλουθα: «Νοεῖν δὲ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, οὐ κατὰ τὰς τεχνητὰς ταύτας ὕστερον ἀπεργασθεῖσαν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλὰ συνυπάρχουσαν και παρυφειστηκυῖαν τῷ πρωτοτύπῳ ὑποστήσαντι, τὸ εἶναι τὸ ἀρχέτυπον, οὐσαν, οὐκ ἐκτυπωθεῖσαν διὰ μιμήσεως, ὡσπερ ἐν σφραγιδί τινι τῆς ὅλης φύσεως τοῦ Πατρὸς ἐναποσημανθείσης τῷ Υἱῷ»¹⁷. Ταῦτα πάντα συνοψιζόμενα σημαίνουν ὅτι ὁ Υἱὸς και Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ τελεία αὐτοῦ εἰκὼν και τὸ ἀπαύγασμα τῆς θείας δόξης, ἔλαβε διὰ τῆς θείας ἐνσαρκώσεως μορφήν και σχῆμα ἀνθρώπου (Φιλ. 2,7), ἀκριβῶς διότι ὁ ἀνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ, και διότι τοῦτο ἡμαυρώθη διὰ τῆς παραβάσεως τῶν Πρωτοπλάστων. Οὕτω νοεῖται ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Υἱοῦ και Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἡ κατὰ πάντα τελεία εἰκὼν Αὐτοῦ, ὡς ἔχουσα σκοπὸν τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως¹⁸.

4. ΠΟΥ ΕΝΤΟΠΙΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΟ «ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΘΕΟΥ»;

Ἡ Ἀγία Γραφή και οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δίδουν μεγάλην ἐμφασιν εἰς τὴν ἐναντι ὄλων τῶν ἄλλων ὄντων πνευματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου¹⁹, ἀκριβῶς διότι διδάσκουν ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τὸν ἀνθρωπον κύριον πάσης τῆς κτίσεως, πρὸς ἐκπλήρωσιν δι' αὐτῆς και ἐντὸς αὐτῆς τοῦ θείου προορισμοῦ του, τὴν ὁμοίωσιν του δηλαδή πρὸς τὸν Θεόν, τουτέστι τὴν κατὰ χάριν θέωσιν του.

17. Ὅρα Μ. Βασιλείου, Περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ και Λόγου τοῦ Θεοῦ. Κατὰ Εὐνομίου, Λόγος Β' § 16. ΒΕΠΕΣ 52,200,1-6. Πρβλ. Γρηγορίου Νύσσης, Λόγος Α' εἰς τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα: «Ποιήσωμεν ἀνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν και ὁμοίωσιν». Migne E.Π. 44,257-276. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος Β', περὶ τῶν αὐτῶν τῆς θείας Γραφῆς ῥημάτων, Migne E.Π. 44,277. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, κεφ. ΙΣΤ': «... ποιήσωμεν ἀνθρωπον κατ' εἰκόνα και ὁμοίωσιν ἡμετέραν...». Migne E.Π. 44,177-187.

18. Πρβλ. Χρυσόστομου, Ἀπόδειξις, ὅτι τὴν εἰκόνα τὴν καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γενομένην... Migne E.Π. 56,522-24: «...ὅτι τὴν εἰκόνα τὴν καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γενομένην ἔρριψεν ὁ ἀνθρωπος, ὁ πρῶτος Ἀδὰμ διὰ τῆς παρακοῆς, διὰ δὲ τοῦ νέου Ἀδὰμ πάλιν αὐτὴν ἀπέλαβε». Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος Α' εἰς τὸ Πάσχα, Δ'. ΒΕΠΕΣ 58, 244,10-12: «Καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τὸ τιμώτατον Θεῷ κτῆμα, και οἰκειότατον, ἀποδῶμεν τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα (1 Κορ. 15,48), γνωρίσωμεν ἡμῖν τὸ ἀξιωμα, τιμήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον, γνῶμεν τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν και ὑπὲρ τινος Χριστὸς ἀπέθανεν». Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος ἀπολογητικὸς τῆς εἰς Πόντον φυγῆς § ΚΒ'. ΒΕΠΕΣ 58,253,36.

19. Ὅρα Γεν. 1,27-29. Πρβλ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος ΛΔ' εἰς τοὺς Αἰγύπτου ἐπιδημήσαντας § ιβ'. ΒΕΠΕΣ 60,41,21.

Ἡ θεία δημιουργία ὁμοιάζει πρὸς τὴν τελείαν ἐκείνην συσκευὴν, ἡ ὁποία ἔχει κατασκευασθῆ δι' ἓν σαφῶς καθωρισμένον ἔργον, δι' ἓνα ἀπολύτως συγκεκριμένον σκοπὸν. Οὕτω καὶ ἡ θεία δημιουργία παρέχει διὰ τῆς ὑποστάσεως καὶ τῆς λειτουργίας της ὅλας τὰς δυνατότητας ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πραγματοποίησιν ἐντὸς αὐτῆς τοῦ θείου προορισμοῦ του. Ὡς δὲ διδάσκει ἡ Σοφία Σολομώντος (2,23-24), «ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας αἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, πειράζουσι δὲ αὐτὸν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες». Ὅθεν ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς παρακοῆς τῶν Πρωτοπλάστων δὲν διετηρήθη καθαρὰ, διὸ καὶ ἔπαυσε νὰ ἰσχύη αὕτη ὡς βᾶσις καὶ ἀφετηρία τῆς ἐντὸς τοῦ κόσμου πραγματοποίησεως τοῦ θείου προορισμοῦ τῶν ἀνθρώπων. Διότι τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα τῶν Πρωτοπλάστων ἐκηλιδώσε, κατεσπίλωσε καὶ ἀπεδυνάμωσε τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αἱ τραγικαὶ δὲ συνέπειαι τοῦ ἁμαρτήματος τούτου ἔθεσαν τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς τῆς φυσικῆς τροχιᾶς τῆς ζωῆς του μέσα εἰς τὸ σύμπαν, διὸ καὶ ἐπέξετάθησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν, τὴν κατὰ πάντα δηλαδὴ τελείαν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. 8,22).

Ἡ ἱστορία, ἡ ὁποία ἄρχεται κατ' οὐσίαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων, δὲν ἐγνώρισε τὸν ἔχοντα καθαρὰν εἰς τὴν ὑπόστασίν του τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, διότι τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα διεπράχθη εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς τῶν πρωτοπλάστων. Τὸ γεγονός τοῦτο συνιστᾷ ἀκριβῶς τὸ μέγα καὶ ἀποφασιστικὸν λάθος τοῦ διαβόλου καὶ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἐξουδετερώσεως αὐτοῦ, διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὡς αὕτη ἐξεδηλώθη ἱστορικῶς διὰ τῆς ἔκτοτε ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου τῆς Θείας Προνοίας, τῆς ἐν Χριστῷ δηλαδὴ Ἰησοῦ ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Ἡ παράβασις τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν Πρωτοπλάστων πρὸ τῆς ἀποκτήσεως ἀπογόνων διεφύλαξε τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διότι μόνον οὕτως ἀπεφεύχθη ἡ διάκρισις τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς διατηροῦντας καθαρὸν καὶ εἰς τοὺς ἔχοντας κατεσπιλωμένον τὸ κατ' εἰκόνα. Τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὴν ἔκτοτε ἐκδηλωθεῖσαν διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐνιαίαν ἀντιμετώπισιν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀποσόβησιν τῆς διαρχικῆς διασπάσεως τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τὸ γεγονός τοῦτο προβάλλει τὴν πανσοφίαν τῆς Θείας Προνοίας καὶ τὴν μωρίαν τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους.

Ἡ ἱστορία μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Πρωτοπλάστων, οἱ ὁποῖοι μόνον εἶχον καθαρὸν τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ εἰς τὴν ὑπόστασίν των, χωρὶς καὶ νὰ δυνηθοῦν νὰ τὸ διαφυλάξουν, ἐγνώρισε τρεῖς τύπους τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑποστάσεως τῶν ἀνθρώπων. Τὸν πρῶτον τύπον φέρουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τῶν Πρωτοπλάστων, μετὰ τὴν διάπραξιν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, μέχρι καὶ τῆς σήμερον· τὴν ἀμαυρωθεῖσαν, κατασπιλωθεῖσαν καὶ ἀποδυναμωθεῖσαν δηλαδὴ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Τὸν δεύτερον τύπον παρουσιάζει τὸ θεανδρικὸν πρόσωπον

του Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος, ὡς προελέχθη, εἶναι ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεώς του «εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ», ἐνηθρώπησε δὲ ἀκριβῶς ἵνα ἀποκαθάρη καὶ ἀνακαινίσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ὑπόστασιν τῶν μελῶν τοῦ σώματός του, τῆς Ἐκκλησίας του²⁰. Τὸν τρίτον τύπον παρουσιάζουν ὅσοι διὰ τῆς πίστεώς των εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνετάχθησαν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ζοῦν τὴν ζωὴν ταύτης.

Οἱ θεολόγοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔχοντες πάντα ταῦτα ὑπ' ὄψει, ὡς καὶ τὰς τρομακτικὰς συνεπειὰς τῆς ἀποδυναμώσεως τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκόνας τοῦ Θεοῦ²¹, προσεπάθησαν νὰ προσδιορίσουν ἀκριβέστερον τὸν ἀνθρωπολογικὸν ἐκεῖνον παράγοντα, ὁ ὁποῖος συνιστᾷ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Τὴν δυσκολίαν τῆς προσπαθείας ταύτης σαφῶς ἐκφράζει ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγων· «Πῶς εἶ χοῦς καὶ εἰκὼν Θεοῦ; Τί τὸ κινοῦν σε ἢ τί τὸ κινούμενον; Πῶς τὸ αὐτὸ καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται; Πῶς ἡ αἴσθησις ἐν τῷ αὐτῷ μένει καὶ τὸ ἐκτὸς ἐπισπᾶται; Πῶς ὁ νοῦς ἐν σοὶ μένει καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῦ; Πῶς λόγῳ νόημα διαδίδεται;»²². Πάντα ταῦτα προσδιορίζουν τὸ εὐρύτατον φάσμα, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου πρέπει νὰ ἐντοπισθῇ τὸ κατ' εἰκόνα, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τοῦτο, κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, δὲν σημαίνει καὶ ταυτότητα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν²³. Ὁ Ἀπολογητὴς Τατιανὸς

20. Ὅρα Μεθοδίου Ὀλύμπου († ca 311), Περὶ Ἀναστάσεως Β' 24. ΒΕΠΕΣ 18,166,26-29: «Ὅθεν καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὁ Λόγος καὶ ἐσαρκώθη ἐκ τοῦ σώματος ἡμῶν, ὅπως εἰς τὸ θεοπρεπέστερον τὴν εἰκόνα ἐπισκευάσας, καθάπερ ἐπὶ πολλοῦ χρόνου διαλελυμένην, ἀναστήσῃ ἀνώλεθρον».

21. Τατιανοῦ, Πρὸς Ἑλληνας § 7. ΒΕΠΕΣ 4,246,5-22.

22. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος Κ' περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων § ια'. ΒΕΠΕΣ 59,147,19-21. Πρβλ. Ψ' - Δαμασκηνοῦ, Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων § γ'. Migne E.Π. 95, 317D-320A: «Οὐ γὰρ τὸ φαινόμενον λαμβάνομεν τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νοούμενον, τὸ γὰρ φαινόμενον σύνθετον ἔστι καὶ περιγραφτόν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς ἔστι καὶ αἰσθητὸς καὶ ἀπερίγραφτος».

23. Ὅρα Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, κεφ. ια'. Migne E.Π. 44,156A: «Ἡ γὰρ εἰκὼν ἕως ἂν ἐν μηδενὶ λείπηται τῶν κατὰ τὸ ἀρχέτυπον νοουμένων, κυρίως ἔστιν εἰκὼν...». Αὐτόθι, κεφ. ΙΣΤ'. Migne E.Π. 44,184C. Τοῦ ἀύτου, Περὶ τοῦ τί ἔστι τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. Migne E.Π. 44,1328-1344·1407-1410. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς τὸ Ἰωάν. 2,8. Migne E.Π. 73,360C: «Τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ... οὐ πάντως ἀπαράλλακτον εἰσφέρει τὴν ἰσότητα, ὁμοιότητα δὲ καὶ μᾶλλον εἰκονισμόν». Πρβλ. Ἀναστασίου Σιναΐτου, Κατὰ Ἰουδαίων, τρίτη ἐρώτησις. Migne E.Π. 89,1244C. Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, Λόγος Γ' § ιστ', Περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων. Migne E.Π. 94, 1337. Α'-Β': «Εἰκὼν μὲν οὖν ἔστιν ὁμοίωμα, καὶ παράδειγμα καὶ ἐκτύπωμά τινος, ἐν ἑαυτῷ δεικνύον τὸ εἰκονιζόμενον. Πάντως δὲ οὐ κατὰ πάντα ἔοικεν ἡ εἰκὼν τῷ πρωτοτύπῳ, τουτέστι τῷ εἰκονιζομένῳ· ἄλλο γὰρ ἔστιν ἡ εἰκὼν καὶ ἄλλο τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ πάντως ὁρᾶται ἐν αὐτοῖς διαφορὰ, ἐπεὶ οὐκ ἄλλο τοῦτο, καὶ ἄλλο ἐκεῖνο. Οἷον τι λέγω· ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐκτυπῶι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὰς

κάννει πρῶτος σαφῆ διάκρισιν μεταξὺ τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, λέγων· «Τὸ δὲ νῦν συνέχον ρητέον· ποταπὴ τίς ἐστὶν ἢ κατὰ Θεὸν εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις. Τὸ μὲν ἀσύγκριτον οὐδὲν ἐστὶν ἢ αὐτὸ τὸ ὄν, τὸ δὲ συγκρινόμενον οὐ τι ἕτερον ἢ τὸ παρόμοιον. Ἄσαρκος μὲν οὖν ὁ τέλειος Θεός, ἄνθρωπος δὲ σάρξ...»²⁴. Οὕτω κατήνησε νὰ νοῆται τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἡ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουσα πνευματικὴ συγγένεια²⁵.

Ὡς πρὸς τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» εἰς ἓνα συγκεκριμένον παράγοντα τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως διευτυπώθησαν διάφοροι γινῶμαι. Ὡς τοιοῦτοι προεβλήθησαν· ἡ ψυχὴ διὰ τὸ ἀθάνατον αὐτῆς· τὸ σῶμα, διὰ τὴν φυσικὴν ἱκανότητα τῆς ἀναπαραγωγῆς²⁶· ὁ νοῦς, διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ προέλευσιν τοῦ λόγου καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος· αἱ ἀρεταὶ καὶ ἡ ἠθικὴ συνείδησις τῶν ἀνθρώπων, καθότι δι' αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ πνευματικὴ τελείωσις καὶ ἡ θέωσις, τουτέστι τὸ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ· τὸ αὐτεξούσιον τῆς θελήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον ἰδίωμα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· τὸ κυριαρχικόν, τουτέστιν ἡ ἱκανότης νὰ εἶναι κάθε ἐλεύθερος ἄνθρωπος κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ ἱκανότης του νὰ γίνεται ὅλον ἐν καὶ περισσότερον κυρίαρχος τῶν δυνάμεων, τῶν ὄντων, καὶ τῶν φαινομένων ἀπάσης τῆς κτίσεως, κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ θείου Δημιουργοῦ (Γεν. 1,28)· ἡ καθόλου ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ὡς πρόσωπον, καθότι ἡ ἔννοια τοῦ προσώπου εἶναι καὶ αὕτη «κατηγόρημα» καὶ προνόμιον μόνον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἐπελήφθησαν τοῦ θέματος, ἢ ταλαντεύονται μεταξὺ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ ἄλλου τῶν προδηλωθέντων παραγόντων, ἢ προβάλλουν δύο ἢ καὶ περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν.

Πάντως λόγῳ τῆς σοβαρότητος τοῦ θέματος ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν μερικαὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόψεων τῶν ἀξιολογωτέρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ψυχὴν, ὡς ἕδραν τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» προβάλλουν ὁ Ἀπολογητὴς Τατιανός²⁷, Μεθόδιος ὁ Ὀλύμπου²⁸, Θεοδώρητος ὁ Κύ-

ψυχικὰς δυνάμεις οὐκ ἔχει· οὔτε γὰρ ζῆ, οὔτε λογίζεται, οὔτε φλέγεται, οὔτε αἰσθάνεται, οὔτε μέλος κινεῖ· καὶ ὁ ὕψος εἰκὼν φυσικὴ ὄν τοῦ Πατρός, ἔχει τι παρηλλαγμένον πρὸς αὐτόν. Ὑψὸς γὰρ ἐστὶ καὶ οὐ Πατήρ». Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Λόγον Α' § θ'. Migne E.Π. 94,1240C: «Οὐ γὰρ κατὰ πάντα ἡ εἰκὼν ὁμοιοῦται πρὸς τὸ ἀρχέτυπον».

24. Ὅρα Τ α τ ι α ν ο ῦ, Πρὸς Ἑλληνας § 15. ΒΕΠΕΣ 4,252,5-9.

25. Β λ. Λ ό σ κ ι, Κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ. Μετάφρασις Μ. Γ. Μιχαήλ Ἰδῆ, Θεσσαλονικὴ 1974, 130-131. Πρβλ. G. v o n R a d, ἐνθ' ἀν. II, 388,40-41.

26. Πρβλ. Ι. Κ α ρ α β ι δ ο π ο ῦ λ ο υ, μν. ἔργ. 28. Χ ρ. Ἀ ν δ ρ ο ῦ τ σ ο υ, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1907, 137,2.

27. Τ α τ ι α ν ο ῦ, Πρὸς Ἑλληνας § 12,2. ΒΕΠΕΣ 4,249,20-21: «Δύο πνευμάτων διαφόρως ἴσμεν ἡμεῖς, ὧν τὸ μὲν καλεῖται ψυχὴ, τὸ δὲ μεῖζον μὲν τῆς ψυχῆς, Θεοῦ δὲ εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις».

28. Μ ε θ ο δ ί ο υ Ὀ λ ῦ μ π ο υ, Περὶ ἀναστάσεως, λόγος Β', 24. ΒΕΠΕΣ 18,

ροῦ²⁹ καὶ εἴ τις ἄλλος. Ἄν καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι ὄχι ἀπλῶς ἀθάνατος, ἀλλὰ καὶ ἀδιάλυτος ἀπὸ τὰς φθοροποιούς δυνάμεις τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι τὴν παραπλανοῦν καὶ τὴν καταδυναστεύουν, χωρὶς καὶ νὰ δύνανται νὰ τὴν ἐξοντώσουν, ἡ προβολὴ αὐτῆς δὲν διαφωτίζει τὸ ὄλον θέμα. Διότι, ἀφ' ἑνὸς οὕτω διχάζεται ἡ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' ἑτέρου, διότι κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἡ ψυχὴ παρασύρει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὄχι τὸ σῶμα³⁰. Τὸ σῶμα πάλιν, ὡς τὸν καθ' αὐτὸ παράγοντα τῆς κατ' εἰκόνα ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, προέβαλον ὁ ἀρειανίζων ἐπίσκοπος Ἀγκύρας Μάρκελλος (374)³¹ καὶ οἱ ἀνθρωπομορφῖται³². Τὸ ἀσώματον πάντως τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ προβλήθη ὡς τὸ ἀσθενέστερον σημεῖον τῆς ἀντιλήψεως ταύτης.

Αἱ προαναφερθεῖσαι λοιπαὶ ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἔδρας τῆς «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πλεονεκτοῦν τῶν δύο προηγουμένων ἐκ τοῦ ὅτι ἀναφέρονται εἰς τινὰς ἢ καὶ περισσοτέρους ψυχοσωματικούς παράγοντας, εἰς παράγοντας δηλαδὴ διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζεται ἀμοιβαίως ἡ ἐπενέργεια τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος, καὶ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς ψυχῆς, χωρὶς οὕτω νὰ διασπᾶται ἡ ἐνότης τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, μεθ' ὄλων τῶν οὐσιαστικῶν αὐτοῦ διασυνδέσεων πρὸς τὸν ἀνθρώπινον λόγον (ἐνδιάθετον, προφορικὸν καὶ γραπτὸν), καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν τριαδικότητα τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, προέβαλον Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ἀπολογητὴς Τατιανός, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὠριγένης, ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ὁ Γαββάλων Σευηριανός, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Θεοδώρητος ὁ Κύρου, Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, κ.ἄ.³³

166,15-17: «... καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, τῷ γῆινῳ γὰρ τὴν ψυχὴν ἤνωσε, τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένην».

29. Θεοδωρήτου Κύρου, Ἐρώτησις κ' εἰς τὴν Γένεσιν. Migne E.Π. 80, 108C: «...εἴπερ κατὰ τὸν ψυχῆς λόγον εἰκὼν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος;»

30. Τατιανοῦ, μν. ἔργ. § 13 καὶ 15. BEΠΕΣ 4,250,38-41 καὶ 257,8-9. Μ. Βασιλίου, «Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεὸς § 6. Migne E.Π. 31,344C. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιστολὴ 233,1. BEΠΕΣ 55,281,27-30. Ἰω. Καραβιδόπουλου, Ἡ ἁμαρτία κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, Θεσ/νίκη 1968, 100-118. Μ. Α. Σιώτου, Ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου, Ἀθήναι 1984, 107-110.

31. Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικῆς θεολογίας Β' 23. BEΠΕΣ 29,124,37-39: «Τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὴν σάρκα εἶναι τοῦ Σωτῆρος ἀπεφῆναι» (ὁ Μάρκελλος). Αὐτόθι 29,125,4-6. Πρβλ. Β. Ν. Γιαννοπούλου, Αἱ χριστολογικαὶ ἀντιλήψεις τῶν εἰκονομάχων, Ἀθήναι 1975, 133.

32. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστολὴ πρὸς Κολοσύριον, κατὰ Ἀνθρωπομορφιτῶν. Migne E.Π. 76,1068A: «Εἰ δὲ νομίζουσι κατὰ τοῦ σώματος σχῆμα λέγεσθαι τὴν εἰκόνα οὐδὲν λυπεῖ καὶ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων σύμμορφον εἶναι τὸν Θεόν». Πρβλ. Ὠριγένης, Κατὰ Κέλσου 6,6,3. BEΠΕΣ 10,108,6-11. Migne E.Π. 11,1393B-1396B. Πρβλ. Χρήστου Ἀνδροῦτσου, Δογματικὴ 137,2.

33. Φίλωνος, Περὶ τῶν ἐν μέρει διαταγμάτων Γ' 5,81. Ἔκδ. L. Cohn, Bero-

Ἡ πράγματι οὐσιαστικὴ ἀξία τῆς τριάδος («νοῦς-λόγος-πνεῦμα») τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πρὸς τὰς κατ' ἀναλογίαν ἀντιστοιχίας της πρὸς τὸν ἐν τριάδι Θεόν, Πατέρα, Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐδημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀνεπαρκοῦς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐξεικονίσεως τοῦ παναγάθου Θεοῦ. Πρὸς τελειότεραν δὲ ἐξεικόνισιν τῆς παναγαθότητος καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, προεβλήθησαν ὑπὸ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων ὁ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔμφυτος ἡθικὸς νόμος, ἡ καθαρὰ ἡθικὴ συνείδησις, καὶ τὸ αὐτεξούσιον, τουτέστιν ἡ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερία. Οὕτως ἀντελήφθη τὸν ἐνάρετον βίον τῶν Χριστιανῶν, ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν καλὴν χρῆσιν τῆς αὐτεξουσιότητος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Ἀπολογητὴς Τατιανός, ὡς ἐκφρασιν τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατασκευῆς αὐτοῦ³⁴. Μετ' αὐτόν, ὁ ἐπίσκοπος Κορδοῦης τῆς Ἰσπανίας Ὅσιος (†358), βασιζόμενος εἰς τὸ χωρίον τῆς Σοφίας Σολομῶντος 7,16, ἀντέτεινεν εἰς τὰς σοφιστείας τῶν Ἀρειανῶν, κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὴν παναγαθότητα καὶ παναγιότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν

lini 1906, V, 21,7-10. — Τατιανοῦ, μν. ἔργ. § 7. ΒΕΠΕΣ 4,246,12-26. Ἐναυθὰ χαρακτηρίζεται ὁ λόγος ὡς αὐτεξούσιος. — Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Πρωτρεπτικὸς § 10. ΒΕΠΕΣ 7,67,7: «Εἰκὼν μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ (2 Κορ. 4,4) ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ Υἱὸς τοῦ νοῦ γνήσιος ὁ θεῖος Λόγος, φωτὸς ἀρχετύπου φῶς, εἰκὼν δὲ τοῦ λόγου ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἀληθινός, ὁ νοῦς δ' ἐν ἀνθρώπῳ, ὁ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ κατ' ὁμοίωσιν». Τοῦ αὐτοῦ, Παιδαγωγὸς 1,2. ΒΕΠΕΣ 7,82,1-2: «...Λόγος Θεός... οὗτος ἡμῖν εἰκὼν ἀκηλίδωτος». — Ὡριγένους, Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγητικῶν, τόμος Β', 23. ΒΕΠΕΣ 11,309,21-25. Migne 14,153A-B. Μ. Ἀθανασίου, Λόγος Α' κατὰ Ἀρειανῶν 20. ΒΕΠΕΣ 20,139,28-140,16. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος Β' κατὰ Ἀρειανῶν. ΒΕΠΕΣ 30, 245,19-21: «Ὡς γὰρ λόγου ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰκὼν ἐστὶν ὁ ἡμέτερος λόγος, οὕτως ὄντος αὐτοῦ Σοφίας εἰκὼν πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν γενομένη σοφία». — Μ. Βασίλειου, Ὁμιλία 233,1. ΒΕΠΕΣ 55,282,27-30. «Ὅτι καλὸν μὲν ὁ νοῦς καὶ ἐν τούτῳ ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος...». — Γρηγόριου Νύσσης, Εἰς τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον...». Migne Ε.Π. 44,264A-B καὶ 272A-B. — Σευριανοῦ Γαβάλων, Εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς κοσμοποιίας. Migne Ε.Π. 56,443C: «Διὰ τοῦτο καὶ εἰκὼν Θεοῦ ὁ νοῦς». — Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, βιβλίον 9. Migne Ε.Π. 74,276D-277D. — Θεοδώρητου Κύρου, Εἰς τὰ ἄπορα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐρώτησις κ' εἰς τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως. Migne Ε.Π. 80,104-105 (Γεν. 1,28): «Ἐχει γὰρ αὐτὴ (ἡ ψυχὴ) καὶ τὸ λογικὸν καὶ τὸ ζωτικὸν ἐν ἑαυτῇ καὶ γενῶ μὲν ὁ νοῦς τὸν λόγον, συμπρῶσει δὲ τῷ λόγῳ τὸ πνεῦμα, οὐ γεννώμενον καθάπερ ὁ λόγος, συμπαρομαρτοῦν δὲ αἰεὶ τῷ λόγῳ καὶ συμπροτὸν γεννωμένῳ. Ἀλλὰ ταῦτα ὡς ἐν εἰκόني πρόσεσι τῷ ἀνθρώπῳ· οὐ δὲ χάριν καὶ ἀνυπόστατος ὁ λόγος ἐστὶ καὶ τὸ πνεῦμα». (Πρβλ. Μ. Α. Σιώτου, Ἑλληνικὴ διανόησις καὶ χριστιανικὴ πίστις, Ἀθῆναι 1971, 28-39). Ἀναστασίου Συναΐτου, Ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα. Migne Ε.Π. 89,1148B-D. «Ἄγε δὴ ἐπ' αὐτὸ τὸ κυριώτατον τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἔλθωμεν... εὐδῆλον ὅτι ἡ ἡμετέρα πάλιν ψυχὴ, καὶ ὁ ταύτης νοερός λόγος· καὶ νοῦς... τὸ πνεῦμα, ὃ τὰ πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ». — Ἰω. Δαμασκνοῦ, Περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς. Migne Ε.Π. 95,97B. Πρβλ. Β. Ν. Γιαννοπούλου, Αἱ χριστολογικαὶ ἀντιλήψεις τῶν Εἰκονομάχων, Ἀθῆναι 1975, 131 ἐξ.

34. Τατιανοῦ, μν. ἔργ. ΒΕΠΕΣ 4,246,6-22.

ἀπεικόνισιν τῶν ὁποίων συνιστᾷ ὁ ἐνάρετος βίος τῶν Χριστιανῶν³⁵. Τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἔκφρασιν τῆς παναγαθότητος καὶ παναγιότητος τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀρετῶν τῶν Χριστιανῶν ἠρμήνευσε καὶ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρεῖας³⁶. Οὗτος συνέδεε τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς πρὸς τὴν αὐτεξουσιότητα τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ καλὴν χρῆσιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας του³⁷. Ὡς πρὸς τὴν στενὴν σχέσιν τοῦ ἐναρέτου βίου καὶ τῆς αὐτεξουσιότητος τοῦ ἀνθρώπου χαρακτηριστικοὶ ἀποβαίνουν οἱ λόγοι:

α) Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ· «Καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς, τὸ τιμιώτατον Θεῶ κτῆμα καὶ οἰκειότατον, ἀποδῶμεν τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα»³⁸.

β) Γρηγορίου τοῦ Νύσσης· «Οὐκοῦν μαθόντες διὰ τίνων ἢ τε κακία καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν μορφοῦται βίος, ἐξουσίας ἡμῖν πρὸς ἐκάτερον τούτων κατὰ τὸ αὐτε-

35. Σ ω κ ρ ἄ τ ο υ ς, Ἑκκλ. Ἱστορία Α', 7. Migne E.Π. 67,53-60. J. D. Mansi, Sacrorum Conciliorum Collectio 2,833D-E: «Ἄκουε τοίνυν καὶ σῦνες. Ἄγαθος ὢν ὁ Θεὸς τῇ φύσει, ἐπέπηξε τῇ νοερᾷ τῶν ἀνθρώπων οὐσίᾳ τὸ <κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν>· οἷόν τε ἀγαθότητά τ' ἀπλότητα, ἀγνότητα καὶ καθαρότητά τ' ἀφρολίαν τε χρηστότητα τε, μακαριότητα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ἵνα ἅπερ ἐστὶν Θεὸς τῇ φύσει, ταῦτα κατὰ τὴν αὐτοῦ χάριν ἔχειν δυναθῇ καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος, τουτέστι τὸ νοερὸν αὐτοῦ. Καὶ ὡσπερ οἱ τῶν ζωγράφων ἐπιστήμονες γράφοντες ἐν σανίσι τὰς ὁμοιότητας τῶν εἰκόνων, ἐκ διαφόρων καὶ οὐκ ἐξ ἑνὸς χρώματος τὰς εἰκόνας ἀπαραλείπτου γράφουσιν· οὕτω δέδωκεν ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ἐν τῷ νοερῷ τῆς ψυχῆς, τουτέστι τῷ νῶ ἔχειν διὰ τῶν ἀρετῶν τὸ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν· τῆς εἰκόνης ἀπαραλλάκτου εὐρισκομένης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῶν προρρηθέντων θείων πραγμάτων, ὧν ἀνέθηκεν αὐτῷ ὁ Θεός, εἰπὼν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Πρβλ. Β. Γ ι α ν ν ο π ο ὑ λ ο υ, μν. ἔργ. 132 καὶ ὑποσ. 7.

36. Κ υ ρ ἰ ἰ λ λ ο υ Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ε ἰ α ς, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην 9,1. Migne E.Π. 73,74 ἐξ.: «Πρὸς ἰδιότητα τῆς τελείας φύσεως δι' ἄμοιβον ἀφηγημένῳ, ψυχῆς δὲ λέγω καὶ σώματος, καθάπερ καὶ σφραγίδα τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐπέπηξε ὁ δημιουργὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦτ' ἐστὶ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς, δι' ἧς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον διεπλάττετο κάλλος, ἀπετελεῖτο δὲ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀρετῆς δυνάμει τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ διακρατούμενος πνεύματος». Τ ο ὕ α ὑ τ ο ὕ, Ἐπιστολὴ πρὸς Κολοσύριον, κατὰ Ἀνθρωπομορφιτῶν. Migne E.Π. 76,1068O: «Ἔστι μὲν οὖν καὶ ὁμολογουμένως κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἄνθρωπος· ἡ δὲ ὁμοίότης οὐ σωματικὴ· ὁ γὰρ Θεὸς ἀσώματός ἐστι...». Α ὕ τ ὶ θ ι, Migne E.Π. 76,1068C-1075A: «Τὸ δὲ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον πεποιῆσθαι ἐτέρας ἐμφάσεις καὶ ὑπονοίας ἔχει· μόνος γὰρ αὐτὸς παρὰ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶν λογικὸς ἐστὶ φιλοκτίρμων· ἐπιτηδεϊότητα πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἔχων, λαχὼν δὲ καὶ τὸ ἄρχειν ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὁμοιότητα καὶ εἰκόνα Θεοῦ. Οὐκοῦν κατὰ τὸ εἶναι ζῶν λογικόν· καὶ καθ' ὃ φιλάρετον καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀρχικόν καὶ ἐν εἰκόνι λέγεται πεποιῆσθαι τοῦ Θεοῦ».

37. Κ υ ρ ἰ ἰ λ λ ο υ Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ε ἰ α ς, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην 1. Migne E.Π. 74,277D: «Αὐτοπροαίρετος ὢν καὶ τὰς θείας τῶν ἰδίων θελημάτων πεπιστευμένος ἦνίας· μοῖρα γὰρ τῆς εἰκόνης καὶ αὕτη, κατεξουσιάζει γὰρ τῶν οἰκειῶν θελημάτων». Πρβλ. Β. Γ ι α ν ν ο π ο ὑ λ ο υ, μν. ἔργ. 132.

38. Γ ρ η γ ο ρ ἰ ο Ὑ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο Ὑ, Λόγος Α' εἰς τὸ Πάσχα § δ'. ΒΕΠΕΣ 58,224,10-12. Ὅρα ἐνταῦθα ὑποσ. 18.

ξούσιον τῆς προαιρέσεως προκειμένης, φύγωμεν τὴν τοῦ διαβόλου μορφήν, ἀποθώμεθα τὸ πονηρὸν προσωπεῖον, ἀναλάβωμεν τὴν θείαν εἰκόνα, γενώμεθα καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ἵνα γενώμεθα μακάριοι τῆς θείας εἰκόνας ἐν ἡμῖν μορφω-
θείσης διὰ τῆς καθαρᾶς πολιτείας»³⁹.

Ἄκαλύπτος, παρὰ πάντα ταῦτα, εἰς τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀπεικόνισιν τοῦ Θεοῦ ἔμενεν ἡ δεσποτεία, ἡ κυριότης καὶ ἡ διακυβέρνησις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θείας δημιουργίας του, διὸ καὶ ἤτο εὐλογον νὰ προβληθῇ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ κυριαρχικὴ ἰκανότης ἐπὶ τῆς θείας δημιουργίας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἔργων. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην προέβαλον ἱκανοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας⁴⁰, ὡς καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς⁴¹. Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις ὅτι τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὴν οὐσιαστικὴν προϋπόθεσιν τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», τῆς δυνατότητος δηλαδὴ νὰ ὁμοιωθῇ πρὸς τὸν Θεόν, εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται ὅτι μόνον τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς κτίσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δημιουργημάτων δὲν εἶναι ὡσαύτως δυνατὸν νὰ ἐκφράσῃ πλήρως τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε καλῶς ἀπάσας τὰς προεκτεθείσας

39. Γρηγόριου Νύσσης, Λόγος ΣΤ' εἰς τὸ «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ». ΒΕΠΕΣ 66,413,9-13. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τοῦ τί ἐστὶ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. Migne E.Π. 44,1328 ἐξ. καὶ 1407 ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, κεφ. Ε'. Migne E.Π. 44,137Α: «ὡσπερ τοῖνον τὰς ἀνθρωπίνους μορφὰς διὰ χρωμάτων τινῶν ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι, τὰς οικείας τε καὶ καταλλήλους βαφὰς ἀπαλείφοντες τῷ μιμηματι, ὡς δ' ἂν ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθεῖ πρὸς τὸ ὁμοίωμα· οὕτω μοι νόει καὶ τὸν ἡμέτερον πλάστην, οἷόν τισι βαφαῖς τῇ τῶν ἀρετῶν ἐπιβολῇ πρὸς τὸ ἴδιον κάλλος τὴν εἰκόνα περιανθήσαντα, ἐν ἡμῖν δεῖξαι τὴν ἰδίαν ἀρχήν...». Πρβλ. Ὠριγένους, Κατὰ Κέλσου 6,63. ΒΕΠΕΣ 10,108,30-32.

40. Χρυσόστομος, Ὁμιλία Θ' 2 εἰς τὴν Γένεσιν (1,26). Migne E.Π. 53,78Α: «Ἐμάθατε τί ἐστὶ τὸ κατ' εἰκόνα, ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶν ἀξία, ἀλλὰ ἀρχῆς ὁμοιότητος, καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὴν τῆς μορφῆς εἰκόνα εἶπεν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς ἀρχῆς λόγον, διὸ καὶ ἐπήγαγε· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων...». Τοῦ αὐτοῦ, Ὁμιλία ΚΓ', 5 εἰς τὴν Γένεσιν. Migne E.Π. 53,202C-203Α: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν, τοῦτ' ἐστὶν, ἵνα ἄρχων ᾗ καὶ τῶν ὀρωμένων ἀπάντων καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τικτομένων παθῶν· ἵνα ἄρχῃ καὶ μὴ ἄρχῃται». Θεοδώρου Μοψουεστίας († 428), παρὰ Θεοδώρητου Κύρου, Ἐρώτησις κ' εἰς τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως (1,29-30). Migne E.Π. 80,104Α-Β: «Ὡσπερ βασιλεὺς πόλιν τινὰ μεγίστην κατασκευάσας... μετὰ τὴν ἀπάντων ἐκπλήρωσιν, κελεύσειεν εἰκόνα αὐτοῦ γενομένην μεγίστην τινὰ, ἐν μέσῳ πάσης ἐστᾶναι τῆς πόλεως, εἰς ἔλεγχον τοῦ τῆς πόλεως αἰτίου... Οὕτω καὶ ὁ τῆς κτίσεως δημιουργὸς πεποίηκε μὲν πάντα κόσμον... τελευταῖον δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐν τάξει παρήγαγεν εἰκόνα οικείας, ὡς ἂν ἅπασα ἡ κτίσις τῇ τοῦ ἀνθρώπου χρεῖα φαίνεται συνδουμένη».

41. Διοδώρου Ταρσοῦ, Ἐρμηνεία εἰς τὸ 1 Κορ. 11,7. Migne E.Π. 33,1564: «Πῶς εἰκὼν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος; κατὰ τὸ ἀρχικόν». Πρβλ. παρὰ Θεοδώρητου Κύρου, Ἐρώτησις κ' εἰς τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως. Migne E.Π. 80,108. Πρβλ. Β. Γιαννοπούλου, μν. ἔργ. 132. Ι. Καραβιδούλου, «Εἰκὼν Θεοῦ» καὶ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ, 28.

γνώμας⁴², προέβαλλε τὸ σύνολον τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως, ὡς ἔκφρασιν τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ. Οὗτος μάλιστα κάμνει λόγον καὶ περὶ τῆς γεννητικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, ὡς πραγματικῶν εἰκόνων τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ καθ' ὁμοίωσιν καὶ δὴ ὡς πραγματικῶν εἰκόνων τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ⁴³. Ἐντεῦθεν, κατὰ τὸν Γρηγόριον Νύσσης, «πᾶσα ἡ περὶ αὐτὸν (τὸν ἀνθρώπον) ἀκαταληψία καὶ ἀσάφεια καὶ ἀδηλία οὐδὲν ἕτερον αἰνίττεται εἰ μὴ τὸ κυρίως καὶ ἀληθῶς εἰκόνα εἶναι τοῦ ἀκαταλήπτου Θεοῦ⁴⁴». Ἰδιότυπος παρουσιάζεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἡ ἀποψὶς του, καθ' ἣν τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως κατανοεῖται εὐκολώτερον ὡς συλλήβδην ἀναφερόμενον εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ οὐχὶ εἰς τὰ μεμονωμένα ἄτομα. Οὕτω ζητεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἐναντι τοῦ ἀνδρὸς διὰ τῆς κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν πλάσεως τῆς Εὐας ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ, μετὰ τὴν πλάσιν αὐτοῦ, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ⁴⁵. Τὴν ἀποψιν ταύτην ὑπεστήριξαν βραδύτερον Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινάτος⁴⁶ καὶ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς⁴⁷, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Ρῶσος Βλαδίμηρος Λόσκυ⁴⁸.

Ὁ Λόσκυ ἀναφέρεται ὀρθῶς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ «προσώπου» τοῦ ἀν-

42. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ τοῦ τί ἐστὶ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. Migne E.Π. 44,1328C-1332D. Πρβλ. Θεοδωρήτου Κύρου, Εἰς τὰ ἄπορα τῆς Ἀγ. Γραφῆς, Ἐρωτήσεις κ' εἰς τὴν Γένεσιν. Migne E.Π. 80,104B-105C.

43. Γρηγορίου Νύσσης, ἔνθ' ἀν., 1329B· 1332D.

44. Αὐτόθι 1333B. Τοῦ αὐτοῦ Εἰς τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων, λόγος Β'. ΒΕΠΕΣ 46,149,1-6.

45. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, κεφ. ΙΣΤ'. Migne E.Π. 44,185C: «... οὐ γὰρ ἐν μέρει τῆς φύσεως ἡ εἰκὼν, οὐδὲ ἐν τινι τῶν κατ' αὐτὸν θεωρούμενον ἡ χάρις· ἀλλ' ἐφ' ἅπαν τὸ γένος ἐπίσης ἡ τοιαύτη διήκει δύναμις. Σημεῖον δέ, ὅτι πᾶσιν ὡσαύτως ὁ νοῦς ἐγκαθίδρυται, πάντες τοῦ διανοεῖσθαι καὶ προβουλεύειν τὴν δύναμιν ἔχουσι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, δι' ὧν ἡ θεία φύσις ἐν τῷ κατ' αὐτὴν γεγονότι ἀπεικονίζεται... Διὰ τοῦτο εἰς ἀνθρώπος κατανομάσθη τὸ πᾶν. Πᾶσα τοίνυν ἡ φύσις ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῶν ἐσχάτων διήκουσα, μία τις τοῦ ὄντος ἐστὶν εἰκὼν· ἡ δὲ πρὸς τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ τοῦ γένους διαφορὰ προκατεσκευάσθη τελευταῖον τῷ πλάσματι, διὰ τὴν αἰτίαν, ἧς οἶμαι, ταύτην».

46. Ὅρα Ψ.-Γρηγορίου Παλαμᾶ (Ἀκομινάτου), Προσωποποιεῖται. Migne E.Π. 150,1361: «Ἰσχυρῶς αἰμὴν γὰρ ἐκ τῆς γραφικῆς ἀνθρώπου φυσιολογίας ὀρμώμενον μὴ ἂν ψυχὴν μόνην, μήτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον, ὃ δὴ καὶ κατ' εἰκόνα πεποιημέναι ὁ Θεὸς λέγεται».

47. Γ. Μαντζαρίδου, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, Θεσσαλονίκη 1963, 24. Πρβλ. Ι. Καραβιδόπουλου, ἔνθ' ἀνωτ. 28,6.

48. Ὅρα V I. L o s s k y, Théologie mystique de l'Église d'Orient, Paris 1944, 117,119. Καὶ μετάφρασις πρεσβυτέρου Σ. Πλευράκη, Θεσσαλονίκη 1964, 137,141. Τοῦ αὐτοῦ, Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Μετάφρασις Μ. Γ. Μιχαηλίδου, Θεσσαλονίκη 1974, 120,129-131. Πρβλ. Ι. Καραβιδόπουλου, ἔνθ' ἀν. 28-29.

θρώπου, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δηλαδή προσωπικότητα, τὴν ἐκφράζουσιν τὴν ὄλην ψυχοσωματικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐξεικόνισιν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς καὶ νὰ προσδιορίζει σαφέστερον τὸ νόημα τοῦ ἔρου «πρόσωπον» καὶ τὴν οὐσιαστικὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου, πρὸς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ παράλειψις αὕτη εἶναι λίαν οὐσιαστικὴ, καθόσον ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος βοηθεῖ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν κατανόησιν οὐ μόνον τῆς «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ὑποστάσεώς του⁴⁹. Ἀμφότεραι αὐταὶ αἱ ἐκφράσεις προσλαμβάνουν, ὡς ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ⁵⁰, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐννοίας τοῦ «μυστηρίου». Εἶναι δὲ θεολογικῶς πράγματι καὶ ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος μυστήρια ἀκατάληπτα. Ὡς δὲ ἤδη ἔχει παρατηρηθῆ⁵¹, τὴν ἐννοιαν τῆς «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ» κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζει πλήρως ὁ Ψαλμὸς 8,4-6: «Τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμησκει αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; Ἥλάττωσας αὐτόν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξη καὶ τιμῆ ἐστεφάνωσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτόν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ».

Κατόπιν τῶν ἐκτεθέντων κατανοεῖται εὐκόλως ἡ ἐπὶ τοῦ σοβαρωτάτου τούτου θέματος ἀσυμφωνία καὶ ἀμφιταλάντευσις καὶ αὐτῶν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας⁵², ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου σοβαρὰ ἐπίκρισις τοῦ Ἐπιφανίου Κύπρου⁵³. Οὕτω δικαιολογεῖται καὶ τοῦ Ἰσιδώρου Πηλου-

49. Μ. Α. Σιῶτοῦ, Ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου, Ἀθῆναι 1984, 54-63· 67-78.

50. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου § 16. Migne E.Π. 44,181. «Δόγμα τι μέγα καὶ ὑψηλόν». Πρβλ. I. Καραβιδόπουλου, ἐνθ' ἄν. 28.

51. G. von Rad, μν. ἔργ. παρὰ G. Kittle's, Th. Wrh. z. N.T. II, 389,31.

52. Πρβλ. Νικήτα Σερρών, Ἰψόμνημα εἰς τοὺς λόγους Α'-ΜΑ' Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ. ΒΕΠΕΣ 63,231,20-25: «Καὶ τὸ μὲν Ἁγίῳ Κυρίλλῳ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν εἶναι δοκεῖ, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν τοῖς δὲ λοιποῖς θεοῖς πατράσι, κατ' εἰκόνα μὲν τὸ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ τὸ ἀρχικόν· καθ' ὁμοίωσιν δὲ τὸ ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ φύσει, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ πάσης κακίας ἐλεύθερον, τὸ ἀμέριμνον, τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἀκέραιον». Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο θελημάτων § 30. Migne E.Π. 95,168B.

53. Ἐπιφανίου, Κατὰ Αἰρέσεων 70,3. Migne E.Π. 42,341C-344A: «...ὥστε οὖν ἐκεῖνοι φιλονεικώτερον ἐν τούτῳ διακείμενοι, ἐκτὸς καὶ αὐτοὶ βαίνουσι τῆς κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν παραδόσεως, τῆς πιστευσῆς κατ' εἰκόνα μὲν εἶναι πάντα ἄνθρωπον, μὴ ὀρίζειν δὲ ἐν ποίῳ τέτακται τὸ κατ' εἰκόνα... Οἱ μὲν γὰρ λέγουσι ἐν τῇ ψυχῇ πληροῦσθαι τὸ κατ' εἰκόνα, ἄλλοι δὲ λέγουσιν οὔτε ἐν ψυχῇ οὔτε ἐν σώματι, ἀλλ' ἀρετῆν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα... ἄλλοι δὲ πάλιν τοῦτο οὐ βούλονται, ἄλλοι θέλουσι λέγειν τότε μὲν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα ἐν τῷ Ἀδάμ, ἕως ὅτε ἐν παρακοῇ γέγονε... καὶ πολλή τις ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων μυθοποιία, οἷς οὐ χρὴ τοῖς οὕτω λέγουσιν, ἀλλὰ εἶναι μὲν πιστεύειν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ κατ' εἰκόνα... ποῦ δὲ ἐστὶν ἢ ποῦ πεπλήρωται, αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται τῷ Θεῷ, τῷ κατὰ χάριν τῷ ἀνθρώπῳ δωρησαμένῳ τὸ κατ' εἰκόνα».

σιώτου ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς καθόλου θεολογικῆς προσπαθείας ἐρμηνείας τῆς «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ» κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς «πολυθρυλήτου προβλήματος»⁵⁴.

5. ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΟ «ΚΑΘ' ΟΜΟΙΩΣΙΝ ΘΕΟΥ».

Κατὰ τε τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ὑπερφυσικὴν ἀποκάλυψιν, τὸ οὐσιαστικώτερον κατηγορημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ κατὰ πάντα ἀπόλυτος τελειότης του. Κατὰ δὲ τὴν ρητὴν διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὁ ἄνθρωπος κατεσκευάσθη κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ. Κατὰ τὴν προσφυσστέραν ἐρμηνείαν τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀφύσει δέδοται ἡμῖν καὶ ἀμετάβλητον ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς τὸ τέλος συμπάρεστι· τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἐκ προαιρέσεως καὶ οἴκοθεν κατορθοῦμεν ὕστερον»⁵⁵. Οὕτω δηλαδὴ νοεῖται μὲν τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως ὡς ἡ θεόθεν ἐνυπάρχουσα δυναμικὴ προϋπόθεσις τῆς τελείας πνευματικῆς ἀναπτύξεως κάθε ἀνθρώπου, μέχρι δηλαδὴ τῆς ἐξομοιώσεώς του πρὸς τὸν Θεόν, τουτέστι τῆς κατὰ χάριν θεώσεώς του· πλὴν ὅμως ἡ πνευματικὴ αὐτὴ τελείωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ, ἐκτὸς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς πρὸς τοῦτο φροντίδας καὶ τὴν συνεργίαν κάθε ἀτόμου. Ταῦτα ἀκριβῶς ἠγγίνει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς προτροπῆς «γίνεσθε καὶ ἡμεῖς τέλειοι καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι» (Μτθ. 5,48. Λκ. 11,45)⁵⁶.

Κατὰ τὴν Σοφίαν Σολομῶντος (2,23-24), «Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, πειράζουσι δὲ αὐτὸν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες»⁵⁷. Οὕτω διδάσκεται ὅχι μόνον ἡ ἀποδυναμώσις καὶ κατασπίλωσις τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ διαρκὴς παραπλάνησις του ὑπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ. Λίαν προσφυῶς διδάσκει ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καθ' ὅλην τὴν π.Χ. περίοδον εἶχε χάσει καὶ αὐτὴν τὴν γνῶσιν τῆς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ κατασκευῆς

54. Ἰσιδώρου Πηλοσιώτου, Ἐπιστολὴ 95. Εἰς τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοιότητα. Migne E.Π. 78,800.

55. Ψ.-Μ. Βασιλείου, Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου 1,20. Migne E.Π. 30, 29. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις Ὁρθοδόξου πίστεως 2,12. Migne E.Π. 94,920. Πρβλ. Ι. Καραβιδόπουλου, ἔνθ' ἄν. 27.

56. Εἰρηναίου, Κατὰ Αἱρέσεων 5,1,3. ΒΕΠΕΣ 5,161,12-20. Ὀριγένους, Κατὰ Κέλσου 6,63. ΒΕΠΕΣ 10,108,30-32: «Νοεῖσθαι τὸ κατ' εἰκόνα ὅτι γίνεται τις τέλειος, ὡς ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι». Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἰστ. 10,4,58-60. ΒΕΠΕΣ 20,94-95.

57. Εἰρηναίου, Ἐπίδειξις τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος § 11-12. "Ὁρα μετὰφρασιν Ἰω. Καραβιδόπουλου, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1965, 33-35.

του, καὶ ὅτι ταύτην ἐπανέκτησε μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς πίστεώς του εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ζωῆς του, ὡς μέλους τοῦ μυστικοῦ σώματος αὐτοῦ, τῆς Ἐκκλησίας⁵⁸.

Ὁ φθόνος τοῦ διαβόλου ἀνέκοψε τὴν πορείαν τῶν Πρωτοπλάστων ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατασκευῆς των πρὸς τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πνευματικὴν μέχρι τοῦ ὑπερτάτου βαθμοῦ τῆς τελειότητος ἐξομοίωσιν των πρὸς τὸν θεῖον Δημιουργόν. Οἱ Πρωτόπλαστοι, ὡς μὴ ὄφελεν, ἀντεμετώπισαν τὴν παρέμβασιν τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἐκ φθόνου κινουμένου Πειρασμοῦ κατὰ τρόπον ὅπως ἀντίθετον πρὸς τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐκπεφρασμένον θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἄκριτος καὶ ἐλευθέρα παγίδευσίς των εἰς τὰ ἀπάνθρωπα καὶ φθοροποιὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ ἀπεδυνάμωσαν αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῆς ὑποστάσεώς των, διὰ τῆς οὕτως ἐκδηλωθείσης πλέον δυσπιστίας των πρὸς τὸν Δημιουργόν των, καὶ τῆς ὑποτάξεώς των εἰς τὸν μισοῦντα αὐτοὺς ἀπ' ἀρχῆς ἄρχοντα τοῦ κακοῦ. Οὕτω κατέστη ἡ ἐξομοίωσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, αὐτὸ τοῦτο «τὸ καθ' ὁμοίωσιν» τῆς ὑποστάσεώς του, ὅπως ἀνέφυκτος ἐπὶ τῆς γῆς⁵⁹.

Οἱ Πρωτόπλαστοι, οἱ φυσικῶς ἐξηρητημένοι ἀπὸ τὸν θεῖον Δημιουργόν των, παρεπλανήθησαν αὐτοβούλως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀλλοτρίου καὶ ἀντιθέου θελήματος. Οὕτω συνέπραξαν εἰς τὴν οὐσιαστικὴν φθορὰν τῆς προσωπικῆς ὑποστάσεώς των, εἰς τὴν τραγικὴν διατάραξιν τῆς ζωῆς των, μέσα εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον, διὰ τῆς προκλήσεως τοῦ λεγομένου «φυσικοῦ κακοῦ», καὶ εἰς τὴν πρόκλησιν τρόπου τινὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Δημιουργοῦ δηλαδὴ τοῦ σύμπαντος, πρὸς ἅμεσον ἐφαρμογὴν τοῦ προαιωνίου σχεδίου τῆς Θείας Προνοίας, διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου⁶⁰.

Ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος⁶¹, ἀναφερόμενος εἰς τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα, παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο διεπράχθη πρὶν ἀκόμη ἀναπτυχθῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ὁ Θεὸς τὸν ἔθεσεν εἰς τὸν παράδεισον, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ πλεόν κατὰ λ-

58. Εἰρηναίου, Κατὰ Αἱρέσεων 5,16,2. ΒΕΠΕΣ 5,166,11-17: «Ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἐλέγετο μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐδείκνυτο δέ. Ἐπι γὰρ ἀράτος ἦν ὁ Λόγος, οὐ κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος ἐγεγονέει. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ τὴν ὁμοίωσιν ραδίως ἀπέβαλεν. Ὅποτε δὲ σὰρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὰ ἀμφοτέρα ἐπεκύρωσε· καὶ γὰρ καὶ τὴν εἰκόνα ἔδειξεν ἀληθῶς, αὐτὸς τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἦν ἡ εἰκόνα αὐτοῦ· καὶ τὴν ὁμοίωσιν βεβαίως κατέστησε, συνεξομοιώσας τὸν ἄνθρωπον τῷ ἀοράτῳ Θεῷ» Πρβλ. ἀὐτόθι, 5,16,3. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπίδειξις τοῦ Ἀποστολικοῦ Κηρύγματος, 11-12. Μετάφρασις Ἰω. Καραβιδόπουλου, 1965, 33-35.

59. Εἰρηναίου, ἔνθ' ἀν. § 16. Μετάφρασις Ἰω. Καραβιδόπουλου, 36-37. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις ΙΒ', ε'. ΒΕΠΕΣ 39,139,30-35.

60. Εἰρηναίου, ἔνθ' ἀν.

61. Ἀὐτόθι, § 12-16, ἔνθ' ἀν. 34-37.

ληλον περιβάλλον δια τὴν πνευματικὴν ταύτην ἀνάπτυξιν, καὶ ὅτι ἐκεῖ πρὶν συντελεσθῆ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἡπατήθη ὑπὸ τοῦ μισοῦντος αὐτὸν ἄρχοντος τοῦ κακοῦ⁶². Ταῦτα σημαίνουν ὅτι τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα διεπράχθη εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς τῶν Πρωτοπλάστων. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον ἔχει ὅλως ἰδιαιτέραν ἀξίαν εἶναι ἢ διάπραξις τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος ὑπὸ τῶν Πρωτοπλάστων πρὸ τῆς ἀποκτήσεως ἀπογόνων. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐκφράζει τρία τινά: α) τὴν βίαν, τὴν κακότητα καὶ τὴν ἀφροσύνην τοῦ Σατανᾶ· β) τὴν πρόνοιαν τῆς παναγαθότητος, πανσοφίας καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ· καὶ γ) τὴν διάσωσιν τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ μετὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα. Ἀπετέλει δὲ ἡ ἐνότης αὕτη τὴν κοινὴν μοῖραν ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν βασικὴν ταύτην προϋπόθεσιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Οὕτω παρουσιάζεται ἡ μεγάλη σπουδὴ τοῦ μίσους τοῦ Σατανᾶ, ὡς τὸ ἀποφασιστικὸν λάθος αὐτοῦ, διὰ τὴν ὀριστικὴν καὶ τελικὴν ἀποτυχίαν του εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ θεέντος ὑπερτάτου σκοποῦ, τῆς θεώσεως δηλαδὴ τοῦ καθ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ κτισθέντος ἀνθρώπου. Ὡσαύτως προβάλλεται οὕτως ἡ ὑπεροχὴ τῆς πανσοφίας τοῦ Θεοῦ, ὅστις, προγινώσκων τὴν μισαρὰν ταύτην παρέμβασιν τοῦ ἄρχοντος τοῦ κακοῦ εἰς τὴν ζωὴν τῶν Πρωτοπλάστων καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν πρὸ τοῦ πειρασμοῦ, σεβόμενος δὲ τὴν αὐτεξουσιότητα, τὴν ἀτομικὴν δηλαδὴ ἐλευθερίαν αὐτῶν, τὸ ὑπέρτατον καὶ καθ' ἐξοχὴν θεῖον δῶρον τοῦτο, δὲν παρενέβη εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν θεϊκὴν τάξιν αὐτοὺς καὶ νὰ ἐξουδετερώσῃ ἐν τῇ γενέσει των τὸ μῖσος καὶ τὴν κακίαν τοῦ διαβόλου.

Ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πράγματι ἀποκλειστικὸν προνόμιον καὶ οὐσιαστικὴ ἰδιότης τοῦ Θεοῦ, θὰ ἡδύνατο νὰ λεχθῆ, τῆς θείας οὐσίας. Διὰ πάντα δὲ ἀνθρωπον αὕτη εἶναι τὸ πολυτιμότερον δῶρον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ πλεον οὐσιαστικὴ προϋπόθεσις τῆς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ κατασκευῆς του, τῆς πραγματοποιήσεως δηλαδὴ διὰ τῆς καλῆς χρήσεώς της, αὐτῆς ταύτης τῆς θεώσεως αὐτοῦ, ὡς αὕτη παρουσιάζεται εἰς πάντας τοὺς ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Θεὸς δὲν ἤτο δυνατόν νὰ παραβιάσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Πρωτοπλάστων, αὐτὴν τὴν ὅποιαν τόσον δολίως παρεβίασεν αὐτὸς ὁ διάβολος, καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ μίσους αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀνθρωπον καὶ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παραβίασις τῆς ἐλευθερίας τῶν Πρωτοπλάστων, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, θὰ ἐσήμαινε τὴν ὑπαρξίν κάποιου λάθους κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ παρέμβασις τοῦ διαβόλου εἰς τὴν κατὰ Θεὸν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι βεβαίως ἀπαραίτητος, πλὴν ὅμως αὕτη

62. Ψ.-Χ ρ ο σ τ ὶ ο υ, Ἀπὸδειξις ὅτι τὴν εἰκόνα τὴν καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γενομένην ἔρριψεν ὁ ἀνθρωπος ὁ πρῶτος διὰ τῆς παρακοῆς. Migne E.Π. 56,522E.

συντελεῖ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ὑφισταμένων τοὺς πειρασμοὺς ἐμπειρίαν τῆς τραγικότητος τῆς ζωῆς μακρὰν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ὁμοιάζει πρὸς τὸ θερμόμετρον, καθόσον αὕτη κινεῖ τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς καλῆς καὶ τῆς κακῆς χρήσεώς της, ὅπως κινεῖ ἡ θερμότης καὶ τὸ ψῦχος τὸ θερμόμετρον ἄνω καὶ κάτω τοῦ μηδενός, τουτέστι τῆς ἀπραξίας. Ἡ αὐτεξουσιότης αὕτη τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τόσον φυσική, οὐσιαστική καὶ ἀπαραίτητος, διὰ τὴν κατὰ Θεὸν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν κάθε Χριστιανοῦ, παύει νὰ ὑφίσταται, ὅπου καὶ ὁσάκις οὗτος ὑπόκειται εἰς τὰς ἐπιδράσεις τοῦ κακοῦ, διότι αὕτη ὡς ἰδίωμα καὶ δῶρον τοῦ παναγάθου Θεοῦ προάγεται καὶ προάγει τὸν ἔχοντα ταύτην ἄνθρωπον μόνον διὰ τῆς καλῆς χρήσεώς της. Ἐὰν οἱ Πρωτόπλαστοι δὲν ἔκαμνον ταύτης κακὴν χρῆσιν, ἡ εἰς τὸ διηνεκές, καὶ μάλιστα ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων, διατήρησις της θὰ ἦτο δύσκολος καὶ προβληματική, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξέπεσαν ἀπ' αὐτῆς, διὰ τοῦ μίσους των πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἕνεκα τῆς καθ' ὁμοίωσιν κατασκευῆς του, οἱ εἰς δαίμονας καταντήσαντες ἄγγελοι, καὶ ἀφ' ἧς στιγμῆς συνέστη δι' αὐτῶν, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἁγίου Θεοῦ, τὸ κράτος τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας.

Τὸ κρισιμώτερον σημεῖον τῆς αὐτεξουσιότητος τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκεται, κατὰ τὰς παρεμβάσεις τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ, εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν προσωπικὴν του ὑπόστασιν. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ κακοῦ εἰς τὸν κόσμον προβάλλει τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Οὔτε τὸ ἀγαθόν, οὔτε τὸ κακὸν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ νοηθοῦν ταυτόσημα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δαιμόνων, πολὺ περισσώτερον πρὸς τὴν αὐτεξουσιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσωπικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐνιαίου ψυχοσωματικοῦ συνόλου, φέρει τὴν εὐθύνην τῆς καλῆς ἢ τῆς κακῆς χρήσεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἐκάστου. Εἰδικώτερον κατὰ τὰς ἐπιδράσεις τοῦ κακοῦ εἰς τὴν καθημέραν ζωὴν, χάρις εἰς τὴν φυσικὴν αὐτεξουσιότητά του, κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴν δυνατότητα τῆς κατ' αὐτῶν ἀντιδράσεως. Τὴν δυνατότητα ταύτην ἐνισχύει ἀποφασιστικῶς ἡ πίστις εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ προσωπικὴ βίωσις τοῦ ὁποίου καθιστᾷ ἀπόλυτον τὴν αὐτεξουσιότητα αὐτοῦ καὶ συμβάλλει ἀσφαλῶς πάντοτε εἰς τὴν καλὴν χρῆσιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ὁ κάθε ἄνθρωπος χάνει τὴν προσωπικὴν του ἐλευθερίαν εὐθὺς ὡς κάμη κακὴν χρῆσιν αὐτῆς.

Ἐπογοραμμίζεται καὶ πάλιν ἡ κατὰ θεῖαν πρόνοιαν πρόωρος παρέμβασις τοῦ ἄρχοντος τοῦ κακοῦ εἰς τὴν ζωὴν τῶν Πρωτοπλάστων. Ἡ μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀπόκτησιν ἀπογόνων ὑστερόβουλος παρέμβασις τοῦ διαβόλου εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ἐκτὸς τῆς διασπάσεως τῆς πνευματικῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, θὰ ἐδημιούργει περισσοτέρας δυσκολίας εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν δὲν θὰ εἶχεν ἐφαρμογὴν, ἐξ Ἰσοῦ διὰ τὸν «περιούσιον λαὸν τοῦ Θεοῦ» καὶ διὰ τὰ ἁμαρτωλὰ ἔθνη, τὸ ἔργον τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θείας ἀπολυτρώσεως, καὶ ἡ

πρὸς ἐπέκτασιν τούτου ἵδρυσις τῆς μιᾶς, ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς πλήρως ἐκφράζει ταύτην ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου (Λκ. 15,11-32). Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτεξουσιότης τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἄνευ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος θὰ ἦσαν διαρκῶς εὐάλωτοι, ὡς συνέβη μὲ τοὺς πεπτωκότας ἀγγέλους, τοὺς δαίμονας. Ἡ σπουδὴ τοῦ Σατανᾶ νὰ προσβάλλῃ προώρως τὴν αὐτεξουσιότητα τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἡ ὑπαγόρευσις τοῦ μίσους του πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὸν φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, καὶ προοριζομένον νὰ ὁμοιωθῇ πρὸς αὐτόν. Τὸ βασικὸν τοῦτο λάθος τοῦ Σατανᾶ καθίστα ἀπολύτως δυνατὴν τὴν διὰ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἀποκατάστασιν τῆς ἀπολεσθείσης αὐτεξουσιότητος τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας (Ρωμ. 5,12-31). Οὕτως ἐπανακτᾶται ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας ἀνακαινισμένον τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου⁶³.

6. Η ΘΕΟΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΘΕΟΥ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

α'. Ἡ ἐτυμολογία, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἔννοια τῆς λέξεως «εἰκὼν»⁶⁴.

Ἡ λέξις εἰκὼν προέρχεται ἐκ τοῦ ρήματος «εἶκω», τὸ ὁποῖον σημαίνει «ὁμοιάζω», καὶ τοῦ ὁποίου χρησιμοποιεῖται μόνον ὁ παρακείμενος «εἶκα», καὶ δὴ ἀντὶ ἐνεστώτος. Ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης προέρχονται τὸ ρῆμα «εἰκάζω», ὡς καὶ τὸ οὐσιαστικὸν «εἰκασία». Ἀμφότερα ταῦτα ἐκφράζουν τὴν προσπάθειαν τῆς σκέψεως τοῦ ἀνθρώπου νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα ὠρισμένων πραγμάτων, ὄντων ἢ καὶ φαινομένων, τὰ ὁποῖα δυσκόλως γίνονται ἀφ' ἑαυτῶν καταληπτὰ, καὶ τὰ ὁποῖα παρὰ ταῦτα προκαλοῦν τὸ ζῶηρον ἐνδιαφέρον τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων, διὸ καὶ χρῆζον ἐρμηνευτικῆς διασαφήσεως, περιγραφῆς καὶ ἀπεικονίσεως. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς προσπαθείας μιᾶς κατὰ τὸ δυνατόν παραστατικωτέρας διατυπώσεως ἢ ἀποτυπώσεως τοῦ βαθυτέρου νοήματος τῶν δι' εἰκόνων διασαφηνιζομένων πραγμάτων

63. Πρβλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις ΙΒ', ιε'. ΒΕΠΕΣ 32,143, 11-20. Εὐλόγιου Ἀλεξανδρείας, Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἔργου «Περὶ ἐνσαρκώσεως καὶ Ἁγίας Τριάδος» (De Trinitate in incarnatione) ὑπὸ Β. Bardenhewer, ἐν «Theologische Quartalschrift», Tübingen 78,1896,368: «Ἐπειδὴ ἀπώλεσε τὸ κατ' εἰκόνα... Θεοῦ, ἄνθρωπος διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ Θεός». Πρβλ. Migne E.II. 86,2940-2944.

64. H. Kleinkecht, ἄρθρον «Εἰκὼν» ἐν G. Kittel's Th Wrb z N.T. II, 386,15-24. Διεθνῆ βιβλιογραφίαν ὅρα ἀτόθι, τόμ. 10, 1066-1068. Πρβ. P. von Imschoot-Haag, Abbild, ἐν «Herbert Haag, Bibellexikon, 2. Aufl. Zürich-Köln, 1968,2-3. — Otto Flender, «Εἰκὼν», L. Coenen - E. Beyreuther - H. Bietenhard, Theolog. Begriffslexikon zum N.T., Wuppertal 1967, I', 12.

εἶναι ἡ τριαδική σχέσις καὶ ἀναφορὰ αὐτῶν⁶⁵. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ τῆς σχέσεως τῆς «εἰκόνας» πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον δι' αὐτῆς ἀντικείμενον, ὡς καὶ περὶ τῆς σχέσεως ἀμφοτέρων τούτων πρὸς τὸν ἄνθρωπον, χάριν τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει ἢ γίνεται ἢ οἰαδῆποτε εἰκόν. Οὕτω παρουσιάζονται ἡ «εἰκόν», ὁ εἰκονιζόμενος, τουτέστι τὸ ἀρχέτυπον τῆς εἰκόνας, καὶ ὁ εἰκονίζων (ὁ ζωγράφος ἢ ὁ οἰοσδῆποτε παραστατικὸς διδάσκαλος), εὐρισκόμενοι εἰς μίαν οὐσιαστικὴν γνωσιολογικὴν σχέσιν καὶ εἰς οὐσιαστικὴν ὑπαρξιακὴν ἀναφορὰν μεταξὺ των. Ἡ λέξις «εἰκόν» ἐκφράζει ἐπὶ τὸ παραστατικώτερον τὴν ὑπαρξιακὴν ταύτην σχέσιν, ὡσαύκις χρησιμοποιεῖται ἐν στενῇ ἐννοίᾳ, τουτέστι κατὰ κυριολεξίαν, πρὸς δήλωσιν τῆς ζωγραφικῆς ἀποτυπώσεως, τῆς κατὰ τὸ δυνατόν πιστωτέρας, τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς μορφῆς εἰκονιζομένων προσώπων⁶⁶.

Οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπέδωσαν διὰ τῆς ἐβραϊκῆς λέξεως εἰκόν τὴν ἐβραϊκὴν «τσέλεμ» τῶν χωρίων Γεν. 1,26-27.5,1-3.9,6. Ψαλμ. 38,7.72,20. Σοφ. Σολομ. 2,23.7,26.13,16. Σοφ. Σειρ. 17,3⁶⁷. Εἰς τὰ χωρία ταῦτα ἐκφράζεται ἡ ὑπάρχουσα πνευματικὴ συγγένεια τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἕνα ἐν τριάδι μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Οἱ Ο' ἐρμηνευταὶ ἐχρησιμοποίησαν βεβαίως τὴν αὐτὴν λέξιν «εἰκόν» πρὸς ἀπόδοσιν καὶ ἄλλων ἐννοιῶν⁶⁸, ἀκριβῶς ὅπως ἐχρησιμοποιοῦν αὐτὴν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, πρὸς δήλωσιν διαφόρων παρομοιώσεων⁶⁹, παραδει-

65. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος Α' Θεολογικὸς τέταρτος § κ'. ΒΕΠΕΣ 59,3-55. «Αὕτη γὰρ εἰκόνας φύσις μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου καὶ οὐ λέγεται». Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 38, Γρηγορίου ἀδελφῶ, Περὶ διαφορᾶς οὐσίης καὶ ὑποστάσεως § 8. ΒΕΠΕΣ 55,63,10-19: «... καὶ ἄλλας συμπραληψόμεθα τοῦ Ἀποστόλου φωνᾶς, ἐν αἷς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πάλιν εἰκόνα φησίν, οὐχὶ τῷ διαφέρειν τοῦ ἀρχετύπου τὴν εἰκόνα κατὰ τὸν τῆς ἀρασίης καὶ τῆς ἀγαθότητος λόγον, ἀλλὰ ἵνα δειχθῇ ὅτι ταῦτον τῷ πρωτοτύπῳ ἐστὶ, καὶ ἕτερον ἢ. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τῆς εἰκόνας διασωθεὶς λόγος, εἰ μὴ διὰ πάντων τὸ ἕναργὲς ἔχοι καὶ ἀπαράλλακτον. Οὐκοῦν ἐπὶ τὸ τῆς εἰκόνας κατανοήσας κάλλος ἐν περινοίᾳ τοῦ ἀρχετύπου γίνεται. Καὶ ὁ τοῦ Υἱοῦ τὴν οἰονεὶ μορφήν τῇ διανοίᾳ λαβὼν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως τὸν χαρακτηῖρα ἀνετυπώσαστο βλέπων διὰ τοῦτο ἐκεῖνον...».

66. Ὅρα Ἀριστοτέλους, Προβλήματα ΔΣΤ' ὅσα περὶ πρόσωπον. «Διὰ τί τοῦ προσώπου τὰς εἰκόνας ποιοῦνται;». Ἔκδ. Η. Rackham, London 1983, 238. Πρβλ. Σοφία Σολομῶντος 14,15 καὶ 17. Δανιήλ 3,1-18, Μτθ. 22,20. Μρ. 12,16. Λκ. 20,24. Ρωμ. 1,23. Ἀποκ. 13,14.15,2.16,2.20,4.

67. Πρβλ. G. von Rad, ἔνθ' ἀν. II, 389,5-7. — J. B. Baer, Bibeltheologisches Wörterbuch, Graz-Wien-Köln, 2. Aufl. 1959, I, 200 ἐξ. πρβλ. καὶ 128 ἐξ. I. Καραβιδόπουλου, ἔνθ' ἀν. 22-25.

68. Ὅρα ἔνθ' ἀν.

69. Τοιαύτην περίπτωσιν συνιστᾷ ἡ περὶ «ιδεῶν» διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος. Ὅρα G. Kittel, Εἶδος, εἰδέα (ιδέα), ἐν Th Wrtb z N.T. II,371-373. R. Eisler, Wörterbuch der philosophischen Begriffe, 4. Aufl. Berlin 1927, 682-699.

γμάτων, υποδειγμάτων και παραβολών, ως και τῆς ζωγραφικῆς ἀποτυπώσεως ἐπὶ τινος ἐπιφανείας, χάρτου, ὑφάσματος, σανίδος, τοίχου κλπ. τῆς μορφῆς τοῦ προσώπου βασιλέων, ἡρώων, σοφῶν διδασκάλων, μέλους οἰκογενείας τινός, ζῶντος ἢ νεκροῦ⁷⁰. Αἱ εἰκόνες αὗται ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν δι' αὐτῶν ἀπόδοσιν τῆς ὀφειλομένης τιμῆς καὶ προσκυνήσεως εἰς τοὺς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ, πρὸς διατήρησιν τῆς μνήμης τῶν εἰκονιζομένων προσώπων, ὡς καὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ πόθου τῆς δι' αὐτῶν διαρκοῦς κοινωνίας, προκειμένου περὶ τῶν εἰκόνων, διδασκάλων καὶ προσώπων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Αἱ εἰκόνες τῶν εἰδώλων ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν περίπτωσιν, ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἀρχέτυπον τούτων εἶναι φανταστικὸν εἶδωλον καὶ οὐχὶ πραγματικὸν πρόσωπον, διὸ καὶ ἀπηγορεύοντο ἀπὸ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως⁷¹. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν πραγματικῶν εἰκόνων εἶναι ἡ ὑπαρξίς ἑνὸς συγκεκριμένου ἀρχέτυπου. Τοιοῦτον ἀρχέτυπον δὲν ὑπάρχει προκειμένου περὶ εἰδώλων⁷².

β'. Ἡ θεογνωστικὴ ἀξία τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα Θεοῦ».

Ἡ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζει τὴν ἄμεσον καὶ ἀπόλυτον ἐξάρτησιν κάθε ἀνθρώπου ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ, τὴν εἰκόνα τοῦ ὁποίου καὶ παριστᾷ⁷³. Αὐτὸς δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ αἰώνιον ἀρχέτυπον τῆς εἰκόνος ταύτης, ὁ μόνος ἐν τριάδι ἀληθινὸς Θεός. «Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ φέρουν εἰς τὴν ὑπόστασίν των τὴν αὐτὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, διαφοροποιοῦνται μεταξύ των, ὡς πρὸς τὴν εἰκόνα ταύτην, διὰ τῆς προσωπικῆς ἐκάστου ἀτομικότητος. Ἡ διαφοροποίησις αὕτη σημαίνει ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος εὐρίσκεται διαρκῶς κατ' ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τῆς θείας δηλαδὴ εἰκόνος τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς ὁ θεόπτης Μωϋσῆς «ἐνώπιος ἐνωπίω, ὡς εἶ τις λαλῆσαι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον»⁷⁴. Χάρις εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ὑπόστασιν κάθε

70. Πρβλ. Πυθαγόρου, Ἀπόσπασμα 192,1512b, 14. ἔκδ. H. Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker. Ἀνατύπωσις Dublin-Zürich 1966, Γ' 464,32. Ἀριστοτέλους, Πολιτικά α' 5, 1254b,35. Οἰκογενειακὸν χαρακτῆρα παρουσιάζουν αἱ προσωπογραφίαι τῶν τάφων τῆς Βεργίνας. Ὅρα καὶ I. Χρυσόστομου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Μελέτιον § 1. Migne E.II. 50,515-519.

71. Ὅρα Ἀγίου Νεκταρίου, Α', Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι. Β', Μελέτη περὶ τῶν Ἀγίων Εἰκόνων. Ἐκδ. Β. Πηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1972, 256.

72. Γιαννοπούλου, μν. ἔργ. 135.

73. Πρβλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς τὸν Προφήτην Ὡσηε 30. Migne E.II. 71,97A: «Ἀπὸ δὲ γε τῶν σωματικῶν, ὡς ἐξ εἰκόνος ἐναργεστάτης ἀναφοιτῶν ἀναγκαῖον ἐπὶ τὰ πνευματικά».

74. Ἐξέδ. 33,11.

ἀνθρώπου, τὸ ἐγὼ αὐτοῦ περιλαμβάνει τὸ ἀπεριόριστον («Σύ»), τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὑπαρξιακῶς, ψυχικῶς, πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς. Ἡ καθαρότης δὲ τῆς τόσον οὐσιαστικῆς προσωπικῆς σχέσεως τῆς εἰκόνας ταύτης πρὸς τὸ θεῖον ἀρχέτυπον αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν αὐτεξουσιότητα καὶ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν ἐκάστου. Ὡς ἐπαρκῶς προεδηλώθη, ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀποδυναμοῦται, ἀμαυροῦται καὶ κηλιδώνεται, ὥστε ὁ ἴδιος ὁ φορεὺς τῆς νὰ ἀδυνατῇ νὰ αἰσθανθῇ τὴν παρουσίαν τῆς. Ἡ ὑπὸ τῶν Πρωτοπλάστων γενομένη, ὡς ἀνεφέρθη, πρὸ τῆς ἀποκτήσεως ἀπογόνων, κακὴ χρῆσις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας των ἐπέφερε τὴν καθολικὴν καὶ ἴσην διὰ πάντας τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ἀμαύρωσιν καὶ κατασπίλωσιν τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὴν ὑπόστασιν των. Συνέβη καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, αὐτὸ τὸ ὅποῖον συμβαίνει εἰς τὰ ἐφθαρμένα κάτοπτρα, τὰ ὅποια χάνουν τὴν φυσικὴν των καθαρότητα, καὶ οὕτω δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδώσουν τὰς εἰκόνας τῶν εὐρίσκομένων ἐνώπιόν των πραγμάτων.

Θεολογικῶς ἐκτιμᾶται ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἡ πρὸς ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἄκρα συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ⁷⁵, ἵνα οὕτως ἀνεξαίρετως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι λαμβάνουν ἄμεσον γνῶσιν, οὐ μόνον τῆς ὑπαρξείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου θελήματός Του, νὰ εὐρίσκωνται εἰς διαρκῆ προσωπικὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν. Αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀντίληψις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἀξίας τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ⁷⁶.

75. Πρβλ. Μ. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειανῶν, λόγος Β', 28. ΒΕΠΕΣ 30,202-203.

76. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου Α' 87. ΒΕΠΕΣ 52,178,5-10: «Οὐ γὰρ διὰ τοῦ ἀνομοίου καὶ ἄλλοτρίου καταληπτὸν ἐστὶ τὸ ἀγνοούμενον, ἀλλὰ τῷ οικείῳ πέφυκε τῷ οικείῳ ἐπιγινώσκεισθαι. Οὕτως ἐν μὲν τῷ ἀποσφραγίσματι ὁ τοῦ τυπώσαντος χαρακτήρ καθορᾶται· δι' εἰκόνας δὲ ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχετύπου γίνεται, συγκρινόντων ἡμῶν δηλονότι τὴν ἐν ἑκατέρῳ ταυτότητα». Τοῦ αὐτοῦ, Ὁμιλία εἰς τὸ Ψαλμ. 48,8. ΒΕΠΕΣ 52,122,23-25: «Ἐνεψίθησεν γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον· τουτέστι μοῖρᾶν τινα τῆς ἰδίας χάριτος ἐναπέθετο τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα τῷ ὁμοίῳ ἐπιγινώσκη τὸ ὅμοιον». Τοῦ αὐτοῦ, Κατὰ Εὐνομίου Β', 16. ΒΕΠΕΣ 52,199,30-31: «... ὅ,τι περ' ὀφθαλμῶ τὸ αἰσθητὸν ἐστὶ φῶς, τοῦτο ψυχῇ ὁ Θεός ἐστι Λόγος». Πρβλ. αὐτοῦ, 199,33-34: «Ὡστε ἀφώτιστος ψυχῇ ἀδύνατός ἐστι πρὸς νόησιν». Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιστολὴ 38 Γρηγορίου τῷ ἀδελφῷ περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως § 8. ΒΕΠΕΣ 55,63,15-17: «Οὐ γὰρ ἂν ὁ τῆς εἰκόνας διασωθεῖν λόγος, εἰ μὴ διὰ πάντων τὸ ἐναργὲς ἔχοι καὶ ἀπαράλλακτον. Οὐκοῦν ὁ τὸ τῆς εἰκόνας κατανοήσας κάλλος ἐν περινοίᾳ τοῦ ἀρχετύπου γίνεται». Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιστολὴ 233,2. ΒΕΠΕΣ, 55,282, 22-24: «Ὡστε προηγούμενός ἐστι τῷ νῷ τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιγινώσκειν· ἐπιγινώσκειν δὲ οὕτως ὡς δυνατὸν γνωρίζεσθαι τὸν ἀπειρομεγέθη ὑπὸ τοῦ μικροτάτου». Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιστολὴ 234,1. ΒΕΠΕΣ 55,282,26-29. Καὶ § 3 τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς. ΒΕΠΕΣ 55,284, 9-10. Εὐσεβίου Καισαρείας, Ἐκκλησιαστικῆς Θεολογίας Β', 24: ΒΕΠΕΣ 29,127,3-7: «Οὐδεὶς ἐδύνατο τὸν Θεὸν εἰδέναι, οὐδὲ τὸν Λόγον γνωρίζειν αὐτόν, εἰ μὴ τὴν

Ὡς εἶναι γνωστόν, πᾶν ὅ,τι εὐρίσκεται ἐγγύτερον πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα εἰς οἰανδήποτε προσωπικὴν πρὸς αὐτὸν σχέσιν, γίνεται εἰς αὐτὸν γνωστόν. Τοῦναντίον, πᾶν ὅ,τι εὐρίσκεται μακρὰν ὄχι μόνον δυσκόλως γίνεται γνωστόν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ παρέχει περιθώρια παρεμβολῆς μεσαζόντων παραγόντων, οἱ ὅποιοι κατὰ κανόνα παρέχουν τὰς ἰδικὰς τῶν ἀποχρώσεις, εἰς πᾶσαν προσπάθειαν κατανοήσεώς των. Προκειμένου περὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας, ὁ μὴ βλέπων μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ αὐτὸν τὸν Θεὸν εὐκόλως παγιδεύεται εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἐκείνην τῶν πειρασμῶν, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς παγίας τακτικῆς τοῦ ὀρθολογισμοῦ σκοτίζουν τὸν νοῦν καὶ σκληρύνουν τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ μὴ βλέπη καὶ νὰ μὴ αἰσθάνεται τὴν ἀπανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐνεργειῶν του⁷⁷. Οὕτω πλανᾶται εὐκόλως ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ σκοτός τῆς ἀγνωσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀποξενώσεώς του ἀπὸ τὸ θεῖον θέλημα του. Κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ἡ ἀγνωσία τοῦ Θεοῦ συνεπάγεται τὸν πνευματικὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου· «Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκουσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν» (Ἰω. 17,3). Ὁ μακρὰν τοῦ Θεοῦ πλανώμενος ἄνθρωπος φθείρει ἀνεπανορθώτως τὴν ὑπόστασίν του καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπανεύρη τὴν φυσικὴν θέσιν του μέσα εἰς τὸν ἀπέραντον κόσμον, καὶ τὴν ὀρθὴν τροχίαν τῆς προσωπικῆς ζωῆς του, ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὅποιος ἀνακαινίζει διὰ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀμαυρωθεῖσαν καὶ κατακληιδωθεῖσαν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐξηγεῖ, πῶς ὁ κάθε Χριστιανὸς ἀνακαινίζει τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀποδυναμωθεῖσαν ὑπόστασίν του, λέγων· «Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν

εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ εἰλήφει». Ἀναστασίου Σιναΐτου, Ὁμιλία «ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα». Migne E.Π. 89,1145D: «Εἰ βούλει γινῶναι Θεόν, παραλάβῳν γινῶθι σαυτὸν ἐκ τῆς σαυτοῦ, φησί, κατασκευῆς, ἐκ τῆς σαυτοῦ συνθέσεως, ἐκ τῶν ἐντὸς ἑαυτοῦ διάκρινον τὴν ταύτης κατασκευὴν καὶ ὄψη σαυτὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ τυγχάνοντα». Κοσμά Ἰνδικοπλεύστου, Χριστιανικὴ τοπογραφία § 5. Migne E.Π. 88,309B-C: «Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα ταύτην ἔχει τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ μόνος, ὡς πάντα ἔχων, ἐν ἑαυτῷ ὄρα τά τε ἀόρατα, νοητά τε καὶ αἰσθητά, καὶ φθαρτά τε καὶ ἀφθαρτα, δεικνύει ἕνα τινὰ δημιουργὸν πάντων τῶν ὄντων εἶναι τὸν Θεόν. Καὶ κατὰ τοῦτο εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ γνωρίζειν αὐτὸν ἕνα τοῦ παντός εἶναι δημιουργόν... διαρρήδη τὸν ἄνθρωπον εἰς δόξαν Θεοῦ γεγενῆσθαι φήσας καὶ κατὰ τοῦτο εἰκόνα καλέσας, ὡς μόνος ὁ ἄνθρωπος δυνάμενος γνωρίσαι ἕνα εἶναι τοῦ παντός τὸν Θεὸν δημιουργόν». Πρβλ. Ψ.-Δ α μ α σ κ η ν ο ὤ, Λόγος ἀποδεικτικὸς... Migne E.Π. 95,324.

77. Μ. Βασίλειου, Ἐπιστολὴ 234,1. BEPES 55,283,26 ἐξ.: «Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπίσχνουμέθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος». Αὐτόθι § 3. BEPES 55,184,9-10: «Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἡ γινώσις, ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἡ προσκύνησις».

εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος» (2 Κορ. 3,18). Διὰ τοῦτο, καὶ διότι ὁ σαρκωθεὶς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ αἰωνία ἀπαράλλακτος «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», ἐγένεν ἄνθρωπος, ὀνομάζει τοῦτον ὁ ἀπόστολος Παῦλος «Πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς» (Ρωμ. 8,29). Κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του ἀνεκαίνισε δυνάμει τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑπόστασιν τοῦ κάθε ἀνθρώπου⁷⁸. Πᾶς ἄνθρωπος διατηρεῖ, καὶ μετὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, τὰς καταβολὰς καὶ τὰ ἴχνη τῆς ἐν ἑαυτῷ εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἡ διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος ἐνταξίς του εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἡ ἐν αὐτῇ διαρκῆς ζωὴ του ἀναζωογονεῖ ὅλην τὴν ὑπόστασίν του, ἀνακαινίζει πλήρως τὰ ἴχνη τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ πάλιν νὰ καθίσταται πολλὰ πλῶς δραστηκὴ ἢ θεογονωτικὴ δυνάμις τῆς⁷⁹.

γ'. Ἡ σχέσις τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» κατασκευῆν τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ ἱεραὶ εἰκόνες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας συνιστοῦν τὴν ἐσχάτην σμίκρυνσιν τῆς θείας μεγαλωσύνης, τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὴν γενικωτέραν ἀντίληψιν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἄπειρος Θεός, ὁ ἀπεριχώρητος εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, γινώσκεται ὑπ' αὐτῶν μόνον μικρογραφικῶς δι' εἰκόνων⁸⁰. Ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν τὸν ἥλιον κατὰ πρόσωπον, ἀλλὰ μόνον τὰς ἀπεικονίσεις αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδα-

78. Ρωμ. 5,19. Ἐφεσ. 4,22-24. Κολοσ. 3,9-10.

79. Ὅρα Ὁριγένους, Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, τόμος ιβ', 29-30. ΒΕΠΕΣ 13, 127,35-128,15: «...καὶ γενόμενος ὡς αὐτοὶ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτοὺς ὡς αὐτὸς (Γαλ. 4,12) συμμόρφους τῆς εἰκόνας τῆς δόξης αὐτοῦ (Ρωμ. 8,29), ἐπεὶ πρότερον αὐτὸς γέγονε σύμμορφος <τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν> (Φιλιπ. 3,21), ἠνίκα <ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών> (Φιλιπ. 2,7) ἀποκαθίσταται τε ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν». Πρβλ. Γρηγόριου Νύσσης, Κατὰ Εὐνομίου, Λόγος Α'. Migne E.Π. 45,448B. Βλαδιμήρου Λόσκι, ἔνθ' ἄν. 121,124 καὶ 127. Κατ' αὐτόν, ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους μόνον δι' εἰκόνων, χωρὶς καὶ νὰ γίνεται ὁρατός, παρὰ μόνον διὰ τῆς θεϊκῆς φωνῆς του.

80. Ὅρα Γερασιμου, Πρὸς Ἑλληνας § 15. ΒΕΠΕΣ 4,252,17-18: «Τὸ γὰρ ἔλαττον κατάληψιν οὐκ ἰσχύει ποιείσθαι τοῦ κρείττονος». Μεθόδιου Ὁλύμπου, Περὶ ἀναστάσεως Β' 24. ΒΕΠΕΣ 18,166,8-18: «Τὰς μὲν ἀπὸ χρυσοῦ κατασκευασμένας εἰκόνας, τοὺς αὐτοῦ ἀγγέλους, τὰς τε ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας εἰς τιμὴν καὶ δόξαν αὐτοῦ ποιηθέντας νοοῦμεν... νόει γὰρ μοι τὸν Θεόν, τὰς μὲν ὡς ἀπὸ χρυσοῦ κατασκευασμένας ἔχειν εἰκόνας ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς καθαρωτέρας οὐσίας, οἷον τοὺς ἀγγέλους... τὰς δὲ ὡσπερ ἀπὸ γύψου ἢ χαλκοῦ, οἷον ἡμᾶς... τῷ γῆνιν γὰρ τὴν ψυχὴν ἤνωσε, τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένην. Ὡς οὖν πάσας ἐνταῦθα τοῦ βασιλέως τὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι χρῆ... διὰ τὴν ἐν αὐταῖς μορφὴν... Οὕτω δὴ καὶ ἡμᾶς Θεοῦ εἰκόνας ὑπάρχοντας».

τος⁸¹, οὕτω γιγνώσκομεν καὶ τὸν μόνον ἐν Τριάδι ἀληθινὸν Θεὸν διὰ πολλῶν ἀπεικονίσεων, τελειότερα καὶ οὐσιαστικωτέρα τῶν ὁποίων εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰησοῦς Χριστός⁸². Ὡς διδάσκει Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός⁸³, ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ὑπεροχωτέρας εἰκόνος τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ, καταδεικνύει τὸ ἀμετάθετον τοῦ θείου θελήματός του, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ πρὸς τὸ θεῖον πρότυπον αὐτοῦ ὁμοίωσις κάθε ἀνθρώπου, αὐτὴ αὕτη ἡ θέωσις του. Κατὰ ταῦτα, ἡ πνευματικὴ τελείωσις, τοῦτ' αὐτό, ἡ κατὰ χάριν Θεοῦ θέωσις τῶν Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὑπηγόρευσε θεολογικῶς καὶ ὀρθοδόξως τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαίτατα δὲ τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν θείαν λατρείαν, ὡς καὶ τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησίν των. Οὕτω προβάλλουν οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων αὐτῶν ὡς πραγματικὰ ὁμοιώματα τοῦ Θεοῦ, ἀκριβῶς διότι ἐπέτυχον διὰ τῆς ἐπιχειροῦ ζωῆς των τὴν τελείαν ὁμοίωσίν των πρὸς τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Διότι οὗτοι προήγαγον τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑπόστασιν των μέχρι τῆς τελείας πνευματικῆς θεογνωσίας καὶ ὁμοιώσεώς των πρὸς τὸν Θεόν, τῆς θεογνωσίας ἐκείνης τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς αὐτοὺς ὁ φυσικὸς κόσμος (Σοφ. Σολ. 7,15.22. Ρωμ. 1,20-21), ἡ προσωπικὴ των ὑπόστασις, τὸ θεανδρικὸν πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία⁸⁴. Ἡ τελευταία αὕτη περικλείει ἐν ἑαυτῇ ὅλας τὰς ἄλλας εἰκόνας καὶ ἐξεικονίσεις τοῦ Θεοῦ. Πάντες οἱ Ἅγιοι, ὡς τὰ ὄντως ἡγιασμένα μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ προσέθεσαν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν εἰκόνα τῆς προσωπικῆς των θεώσεως. Οὗτοι πάντες κατέδειξαν διὰ τῆς προσωπικῆς ἀγίας ζωῆς των τὴν ἀξίαν τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὑποστάσεώς των. Διὰ τῆς οὐσιαστικῆς θέσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ προβάλλεται ἡ πρὸς τὸν ἀνθρώπου ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἀμα δὲ καὶ ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς τὸν ἐν

81. Πλάτωνος, Φαίδων 99D. Τοῦ αὐτοῦ, Πολιτεία VI 509D-510E. Ἀριστοτέλους, Τοπικά Ζ' 2,140 α' 14. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ ποιητικῆς 4,1448b, 4,11. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 38,8. ΒΕΠΕΣ 55,63,21-24. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸ Ἔσσημα Ἀσμάτων, λόγος Β'. ΒΕΠΕΣ 66,149,1-7.

82. Ὅρα 2 Κορ. 4,4. Κολοσ. 1,15. Ἐβρ. 1,3. Πρβλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, λόγος Α' § θ'. Migne E.Π. 94,1240C: «Εἰκὼν τοίνυν ζῶσα, φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ὁ Υἱός, ὅλον ἐν ἑαυτῷ φέρων τὸν Πατέρα, κατὰ πάντα ἔχων τὴν πρὸς αὐτὸν ταυτότητα, μόνω δὲ διαφέρειν τῷ αἰτιατῷ. Αἴτιον μὲν γὰρ φυσικὸν ὁ πατήρ· αἰτιατὸν δὲ ὁ Υἱός. Οὐ γὰρ ὁ Πατήρ ἐξ Υἱοῦ, ἀλλὰ ὁ Υἱός ἐκ Πατρός· ἐξ αὐτοῦ γάρ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτὸν ἔχει τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶν ὁ γεννήσας πατήρ». Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, λόγος Γ' § κστ'. Migne E.Π. 94,1345B-1348D.

83. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Περὶ δόγματος καὶ κατασκευῆς ἐπισκόπων λόγος κ' § α'. Migne E.Π. 35,1065. ΒΕΠΕΣ 59,142,21-30

84. Μαξιμίμου Ὁμολογητοῦ, Μυσταγωγία § 24. Migne E.Π. 91,705:A: «Ἔστιν ἡ Ἁγία Ἐκκλησία τύπος, ὡς εἴρηται, καὶ εἰκὼν Θεοῦ».

τριαδί Θεόν. Ὡς καταδεικνύεται καὶ διὰ τῆς θέσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων πάντων τῶν Ἁγίων εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἅγιος Θεὸς θέλει κάθε ἄνθρωπον ἰσάξιον πολίτην τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ κληρονόμον τῆς ἐπουρανίου βασιλείας του, συμπάρεδρον καὶ μέτοχον τῆς θείας δόξης του. Ταῦτα πάντα διασφαλίζονται διὰ τῆς ἐπιγνώσεως καὶ τῆς τηρήσεως τοῦ ἁγίου θελήματός του (Ψαλμ. 142,10. 1 Θεσ. 4,3)⁸⁵.

85. Πρβλ. J. D. Mansi, μν. ἔργ. 12,1062C-D: Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Ρώμης Ἀδριανοῦ, Πρὸς τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας: «...τὰς αὐτὰς εἰκόνας εἰς μνημοσύνην τοῦ σεβάσματος ἡμῶν ἔχομεν, φυλάττοντες τὴν καθαρότητα τῆς πίστεως ἡμῶν· ἐπεὶ ὁ πλάστης καὶ δημιουργὸς ἡμῶν Κύριος ὁ Θεός, ὁ κατὰ τὴν ἰδίαν εἰκόνα καὶ ὁμοιότητα ἐκ τῆς ὕλης τῆς γῆς πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ φωτίσας αὐτόν, αὐτεξούσιον κατέστησεν αὐτόν». Αὐτόθι 1067D: «ὡς ὁ Ἀδάμ, οὕτω καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ὅτι εἰκὼν Θεοῦ· ἔστι, τετιμημένος ἐστὶ καὶ εὐπρόσδεκτος».